

ADATTÁR.

SZINÉSZETTÖRTÉNETI ADATOK.

Első közlemény.

E 14 drb. levél az 1797—1809. időszakból a b. Wesselényi-féle színtársulat életére vonatkozik s mindannyi a Wesselényi-család levéltárból való; de később kerültek kezembe, hogysem *A kolozsvári színészet és színház története* cz. könyvemben felhasználhattam volna, holott nagyon becsesek s közölök pár épen arra, a miről legkevesebbet tudunk, a színészet belső életére vet némi világot. Közülük az I. levél csak egy kevés jelentőségű sorban szól a színészetről; de a II—III. az eddig ismert legkorábbi adatokat nyújtja N.-Várad színészetének első évéről. Megtudjuk belőlök, hogy Wesselényi, Beöthy Lászlót, az 1804-től híres bihari alispánt, akkor még nyugalmazott ezredest kérte volt fel biztosául, ki ezt a tiszteket örömmel vállalta el. Kár, hogy a III-ik levélben említett Sehy-féle ügyről bővebbet nem tudhatunk. A tartalom valami színházi kihágásra enged következtetést, a mi Sehy erőszakos természete mellett, a miért ugyanott Váradon 1799-ben életével is lakott, épen nem csoda. Kótsi azon levelét, melyre Beöthy hivatkozik, nem találtam meg. A IV—VII-ik sz. alattiak Miskolcz színészetének ez egészen homályos részére nyújtanak részletesebb adatokat, a miről könyvemben csak más, inkább közvetett forrásokból mondhattam el néhány vonást. E levelekből látjuk, hogy Miskolczon b. Wesselényi megbízottja Miskolczy György volt, akkoriban birtokos ugyanott, mint Szendrey *Miskolcz v. tört.*-ben írja, később megyei főpénztárnok s ekkoriban szolgabíró. Megtudjuk a IV-ik levélből azt is, hogy máj. 28-án értek színészeink 1801-ben Miskolczra. honnan meg Debreczenből mentek volt. Ugyane levél érdekes adattal szolgál arra nézve is, hogy mi mindenféle áldozatokra volt szüksége b. Wesselényinek, hogy társulata sorsát egyik-másik városban biztosítsa s az V-ik levélből világos, hogy b. Wesselényi csakugyan küldött Izdentynek egy csikkót, csakhogy elkészíttesse a mindkét levélben említett

nyári színekör, mely 1802-re készen is volt. A társaság 1801-ben július végéig ült Miskolczon s így Bayer bizonyosan más nézetben lesz most már e városban a színészet történetéről, mint a mit művében (*Nemz. játéksz. I. I. 543 l.*) ír. Ebből világos az is, hogy 1802-ben színészeink szintén voltak Miskolczon, minthogy a két megelőző évben sikerrel és mindkét évben deficit nélkül játsztak ott. Ezt megerősítik a VI—VII. sz. a. levelek egész világosan. A VII. sz. a. levélből azt is látjuk, hogy 1802-ben a szomszéd városokba is kirándulásokat tettek; de hogy játsztak-e, bizonytalan; azonban ekkor már az újság ingere elmulván, megjelent a deficit. Talán a kirándulások oka is ez volt. Minden adat azt mutatja, hogy 1803-ban, a múlt évi sikertelenség és Miskolczy épen nem biztató levele után, Wesselényinek már nem is volt komoly szándéka, csak a végső esetre, Miskolczra újra elküldeni társaságát. 1803-ban M.-Vásárhely, Debreczen, Szeged voltak a nyári állomások. A debreczeni színház kibérléséről 1803-ban tanuskodik a VIII. sz. a. levél. A IX-ik a legfontosabb levél, egész emlékirat, mely a marosvásárhelyi bajokról értesít. Ebből az látszik, hogy Kotsi ekkor egy időre újra megvált az igazgatástól s Thuróczy Károly volt rövid ideig az. Azonban Kotsi őt túrni nem tudta s így csakhamar kitért a baj. Más részről azt is látjuk, hogy az ekkor már dicsőséget hozott színészetet némelyek nem akarták csupán Wesselényinek engedni s ez kapcsolatban áll a kolozsvári commissio felélesztésével és a kolozsvári állandó színház építése ügyével 1803-ban. A Kanyó X-ik sz. a. levele csak megerősíti azon nehézségek valódiságát, melyek a társulat megosztását 1806-ban követték. A XI—XIII. sz. a. levelek a színészek magándolgairól szólnak, míg a Darvas XIV-ik számú levele azon viszonyokról szól, melyek a b. Wesselényi társulatának Pestre ment és Vida László által átvett része dolgait érintik. E levelek tehát nem csekély arányban tágítják ismereteinket színészetünk kezdő koráról s ezek is tanui annak az egykor bő levélgyűjteménynek, melynek ez a Wesselényi-család levéltárában csak még mindig kicsiny töredéke azzal együtt, a mit ezeken kívül is még ismerünk.

I.

1797.

G. Teleki Lajos levele.

Kolosvár, 7-a Nov. 1797.

(A levél legnagyobb része a vegyes házasságokra vonatkozik; a színészekről csak e pár sort írja:)

A theatrum, a mint hallom, jól foly; de még nem vizsgálhattam meg magam.

II.

1798.

Beöthy László levele.

Várad, 11-a Aug. 1798.

Nagyságos Uram. E hónapnak 3-ik napjátul irott levelét Nagyságodnak csak 11-a vettem, mert itthon nem voltam és így a mi roszt két musicusainkat el nem küldhetém; de a czigányainkat tegnap elindítottam és gondolom a mi hasznokat vehetik nekik, ma meg is próbálják őket; Sehy Ferencz uram volt nálam, ő maga is látta, hogy azok nem arra valók, mert valóban felette roszak és így az éneklés, mivel legelső hallás volna ez a magyarok előtt, rosz effectust tenne; én magam beszéltem Sehy urammal és jól tudom, hogy a publicumot semmi nem allicálja úgy, mint az musikás ének; mert valóban a mely fül abban gyönyörüséget nem érez, Mydás legyen; de ellenben a rosz musica a legszebb hangot is kellemetlenné teszi; így tehát semmit nem vesztünk elmaradásokkal; igyekeztem én másfelől is valamit tenni, hogy tudniillik a delectansokat öszve-szerezem; de azok is (a kik különben örömost cselekednék) illy munka üdején mind szíjjel vannak; bár annyira mehetnék, hogy a mint Sehy uram ígérte, Debreczenyből ide jönek, akkorára haza kerülnének? azonban jövődöre is a mit tehetünk, elkövetjük és nagy reményem vagyon az dolog jó kijövetelén és hogy talán az jó effectusa szerencsétlenni fog bennünket, hogy Nagyságtokat közöttünk tisztelhetjük. Most pedig ajánlott gratiajában örökös tisztelettel maradok Nagyságodnak alázatos szolgálja

Beöthy László.

G. Saurral épen most beszéltem, köszönteti Nagyságodat és nagyon ohajtja, hogy Zsibón tisztelhesse Nagyságodat.

III.

1798.

Beöthy László levele.

Nagyságos Báró Ur. E folyó hónapnak első napján vettem utolsó levelét Nagyságodnak, a mely nem kevés öröömre vagyon, hogy Nagyságod bennem oly szép bizodalmat téssen és az theatrumnak s actoroknak bajai eligazításiban biztosának választ, a melyet annyival inkább örömmel felvállalom, mivel ohajtanám ebben a nemzetünket a legfőbb pótzon szemlélni; én igaz bíró leszek, a minthogy minden hizelkedés nélkül írom, hogy itten az egész publicum egész meglelégedéssel vagyon játékaival és viseletivel. Nagy vigasztalásomra volt nekem, látni a publicumnak (a napokban történt egy historiában) kimutatott kívánságát, hogy Sehy uram ártatlannak találtassék, a minthogy igazán ártatlannak találtatott és oly elégtételt nyert, a melylyel meglelégedhetik; hogy pedig inkább meglelégedjen a publicum annak kiszolgáltatásában, én mint interessatusnak találván magamat, ord. viceispán Péchy urat requiraltam

annak elvégzését és azt meg is tselekedte; gondolom Kotsi uram megírta ezen egész dolgot és hogy úgy történt, ezzel authentizalom; csak azt ohajtom, hogy Nagyságodat is tisztelhetném itten és részt vehetne a mi örömlünkben, melyet szerzett a magyar Theatrum. Én rövid idő mulva bővebben gondolkozásaimat megírom Nagyságodnak a Theatrum további rendeiben, addig is pedig ajánlott állandóul maradok Nagyságodnak alázatos szolgálója

V. Olaszi 7-a Sept. 798.

Beöthy László.

Czím: Méltóságos Nagyhadadi Báró Vesselényi Miklós ur öö Nagyságának, Fels. királyunk valóságos kultsósának tisztelettel szóló Sibón p. Zilaj.

IV.

1801.

Miskolczy György levele.

Gyöngyös, 31-dik máj. 1801.

Méltóságos Báró! Valóságos cs. és k. Kamarás ur!

Nagyságodnak még Kolozsvárrul hozzám intézett böcsös két levelét ezelőtt mintegy két hohnappal Miskolczon egész alázatos tisztelettel vettem, melyekre én Nagyságodnak mindgyán akkor válaszoltam volna, de mivel a ns. társaság csak 28-va hujus érkezett légyen meg Miskolczra, mindeddig nem tudtam rólok Ngodnak mit írni. Megérkeztek tehát 28-va praesentis, de mivel én 29-a currentis mindgyán kijöttem Miskolczrul, egyebet Ngodnak annál nem írhatok, hogy a tavalyi helyeken fognak ismét játszani addig, míg praefectus Izdentzy Antal úr a theatrumot elkészítetteti, mely ugyan már valamennyire kezd is készülni, de hogy mentül hamarább elkészülne, nékem ez iránt az az alázatos gondolatom: Praefectus Izdentzy urnak vagyon egy fiatal katonatiszt fia, ez a fiú most épen Miskolczon lévén, az mint praefectus úrnál valék, az sugta fülemben: *a mint hallom úgymond, Báró Veselényi öö Ngának igen híres és nagy ménese van bárcsak ennek a katona fiamnak egy csikót kaphatnék belőle.* Ezt, mire való légyen, nem szükség magyaráznom; azért is az volna alázatos vélekedésem, írna Ngod egy levelet a praefectusnak, melyben katonafiának egy harmadfű csikkót ajánlani méltóztatna, s e mellett tudára adni azt is, hová és mikor küldene érte. Ngos uram! ez ugyan tőlem nagy vakmerőség, hogy erre Ngodat ösztönözni bátorodom; de esmérvén Ngodnak dicső nemzete boldogithatásában való költséges fáradhatatlanságát, bátorokdtam Ngodnak ez iránt esedezni mind azért, hogyha Ngod praefectus úrnak lejendő irásával nem késik, úgy az új theatrum két hét alatt feláll; mind pedig azért, hogy eszerint féláron megkapjuk a játszó szint, ha csikkót fogunk elejibe: következképen nem fog kárára, sőt igen nagy hasznára lészen ezen dolog a társaságnak, mivel a hely nagyon alkalmas és tágas hely lévén, két annyi nézőink fognak az új theatrumban lenni, mint a mostani alkalmatlan helyen. Hazamenetelemmel mindjárt körülnézem a társaság

dolgait, és részemről valamit elkövehetek hasznokra, mindazt hazafiui kötelességemből legnagyobb örömmel megteszem, Ngodat pedig azonnal fogom mindenekről tudósítani; kikérvén Ngodtól is azt alázatosan, hogy az iránt, a mellyet ezen levelemben jelentettem, mit méltóztatik Izdentzy úrnak írni, énnékem is méltóztasson tudtomra adni. Többire nagyszívűségében s úri gratiájában ajánlott örökös tisztelettel vagyok Ngodnak alázatos szolgálója

Miskolczy György.

Czim: Gyöngyös Illustrissimo Domino L. Baroni Nicolao Veselényi de Hadad, S. C. R. et A. Majestatis Camerario Titt. Titt. Domino mihi gratioso. Per Agriam, Szikszó, Tokaj, Debretzeny, Zilaj, a *Zsibo*,

V.

Miskolczy György levele.

Gyöngyös, 26-dik Julii. 1801.

Méltóságos Bátor! Cs. és királyi Kamarás úr!

Én a mult éjtszaka 11 órakor, a midőn a *Formenterai Remete* nevű énekesjátéknak vége lett, indultam ki Miskolczról, mely napon a társaság cassáját revidéalván, ekképen találtam;

Debretzenyből való kiindulásokkor volt cassájokban ...	75 frt 24 kr.
35 játékból bevettek summásan a költségeken felül ...	619 » 49 »
Némelly jóakaróiktól segítettetek cum ...	92 » — »
Summa percept.	787 frt 13 kr.

Ezen summából úti költségek s az actorok fizetések usque 16-mum Julii tészén ... .. 667 frt 50 kr.
 melly szerint Juliusnak utolsó fele részére marad ... 119 frt 23 kr.

Ez ugyan még az actorok fél juliusi fizetésekre kevés, de hátra vagon még Juliusnak egynéhány napja, melly legalább 100 frtot bé fog adni, annyival is inkább, hogy az utolsó játékokból való proventus nincsen a fent megirt 619 frt. 49 krobban, ezen játék pedig, a mint körülnéztem a theatrumot, legalább is beadott 40 frtot, minden reá tett költségen felül; és így mostan is vagon szerencsém Ngodnak alázatosan jelenenem, hogy a társaság itt való mulatásából cassájoknak nincsen fogyatkozása és ha többre nem is, legalább fel fog a proventus annyira menni, a miből mind az actorok havi fizetések, mind pedig úti költségek ki fog telni és reménylem, hogy még e mellett egy-két frtjok marad is cassájokban.

Ngos uram, ámbár nagy bajjal, ez idén is kivittük oda a dolgot, hogy legkisebb deperditója sem volt a cassának; mindazonáltal nékem eleinten olly reménységem sem volt, hogy csak az actorok fizetése is kiteljen; ennek pedig főbb oka az, hogy a mostani theatrum nagyon alkalmatlan, és annak rendbe való tartása költséges: mivel azért a jövő tavaszon a theatrum tökéletesen készen leszen, alázatosan kérem Ngodat előre, méltóztatasson nekik olly parancsolatot adni, hogy a jövő esztendő-

beli Szt. György napi debretzenyi vásár után egyenesen Miskolcra menjenek, mivel a mint fülhegygel hallottam, talán Ketskemét vidékére szándékoznak. Nem jól jönne pedig ki azért is, hogy camarat theatrum készítésére vettük, azért is pedig, hogy a miskolczi publicum ha látja károkat, másképen is kiszokta pótolni.

A theatrum derekasan épül és ez idén okvetetlen kész leszén, kivált (hogy) Ngod ebbeli alázatos projectumomat meg nem vetette, a theatrum mostani készüléteiből ugyan úgy látom, hogy praefectus urnak kellett Ngod levelét venni, mivel tízzerte is sebesebben dolgoznak körülte mint eleinten.

Medve uram ezelőtt egy holnappal énnekem felmondta hivatalját, melyet is alázatosan jelentek; itiletem szerint el lehetne eresztetni azért is, hogy úgy is sokan vannak, azért is pedig, hogy az ő helyét Simonfi nevű új actor kipótolhatná és így a költség kevesedne; de leginkább azért is, hogy ez az egy ember az csak, a ki a társaságbeli tagok közt kevésbé erkölcsi characterére nézve is hijjános, ámbár ugyan itten magát igen jól viselte. Jantsót, Ngos uram itiletem szerint igen kár volna eleresztetni és mondhatom, hogy ha ide fognak a jövő esztendőben jönni és Jantsó köztök nem leszén, rendkívül sokat fognak vele veszteni, mert az itt lévő publicum különösen szereti ötöt, nem ismervén az ő makacsságát; de ki van hiba nélkül? senki sincs. Itt az actorok mindnyájan emberül viselték magokat, mindenik dicsiretet érdemel; de mégis azt is meg kell vallani, hogy ezen becsületes jó actoroknak a szemefénye Kótsiné; bizony nagy részit lehet a keresetnek neki tulajdonítani; mert a mikor az ő neve a napi czédulákban volt, akkor mindig nevezetesen több jött bé; e mellett ugyan az is igaz, hogy a több asszonyok is mind játékaikra, mind erkölcsi magokviseletekre a legnagyobb megelégedésig producalták magokat. Többire úri gratiáiban ajánlott örökös tisztelettel vagyok Nagyságodnak alázatos szolgája

Miskolczy György.

Czím: Gyöngyös. Illustrissimo Domino L. Baroni Nicolao Veselényi de Hadad S. C. R. et A. Majestatis Camerario (Titt. Titt.) domino mihi gratioso. Szikszó, Tokaj, Debretzeny, Zilaj. Zsibó.

VI.

1802.

Dániel Sámuel levele.

Méltóságos ur. Drága kedves uram öcsém! Régi kedves jó barátom!

Kotsi János uramtól vett levelére kedves Mlgs Uram öcsémnek én azonnal az kívánt száz aranyokat atyafiságos levelére megszerzettem és által is adtam Kotsi urnak, ki is remélvén, hogy megírta, mindedig hallgattam, ámbár akkor magamnak sok költekezéseim miatt módom nem is vala benne magamnak szolgálnom; úgy emlékezem 14-dik Augustusig van megadásának ideje meghatározva. Kotsi János ur visszajövéen, ezen napokban Miskolczon lévén, akartam véle beszélni,

de otthon nem volt és haza kellett jönnöm, magam is gyengélkedő
egészséggel s sok bajokkal küszködve ezen dologidőn.

(*A levél többi része teljesen érdektelen, magántermészetű.*)

Sajó-Szentpéter, die 15 July. 1802.

Dániel Sámuel.

Czím: de Miskolcz. Monsieur M^r le Baron Niclas de Veselényi, seigneur
de Hadad, chambellan de sa Majesté, curateur très bien merité de l'église etc.
par Debretzin, Zilah à Sibó.

VII.

1803.

Miskolczy György levele.

Gyöngyös, 24-dik Mar. 1803.

Méltóságos Báró! Kegyes jó uram!

Már régtől fogva kellett volna tartozó alázatos kötelességemből
a theátrumnak folyó esztendőbeli nyári napokra Miskolczra lehető vagy
nem lehető általjövetele iránt vélekedésemet megírnom; de mind a
kétség, mind hivatalos bajaim mind ez ideig hátratartóztattak.

Mi illeti azt, ha valljon ez idén szívesen fogadná e Miskolcz a
theátrumot vagy sem? nincs nála bizonyosabb, hogy a legtisztább szívvel
fogadná kebelébe; de bezzeg, ki áll érte jót, ha kikeresik-e költségeiket
vagy sem? Ugyanis a tehetősebbek csak a magok vagyonaiknak bál-
ványoznak, a kik pedig örömet segítenének rajta, azok magok is más
segítségéből élnek. Így tehát Ngos uram nem merem biztatni a társa-
ságot; igaz, hogy könnyen meglehet, hogy mindenbe szerencsésen kijönnek,
kivált ha szélyel nem mászkálnak mint tavaly és igyekezeteket egészen
a munkára fordítják.

Fájdalom! sőt szégyen és gyalázat! hogy két magyar hazában
egy kised társaság pártfogást nem talál, és csak azért, hogy a magyar
hazában, az hol néhány német társaságok tápláltnak, magyar nyelven
declamal. Boldog Isten! mit fog a következő világ a magyarokról
mondani? mit fognak a literaturát kedvellők szólni? Azt, hogy még
1800-nak az elején is barbarusok voltak a magyarok.

Ha csak módom és alkalmatosságom valamely hirtelen változás
által hátramaradásba nem esik, a jövő Szt. György napi vásárkor, meg
fogom Debretzenyben a theátrumot látogatni, a hova is alázatosan ki
fogom Ngodnak parancsolatját és rendelését kérni.

A Ngod kegyességiből minden érdmem nélkül levő csődör pej-
paripám igen jó erkölcsű és már meglehető járásu, csak az a kár
benne, hogy két holnap alatt is alig látom egyszer, mivel a legfőbb
kötelességem Miskolcztól 12 mértföldnyi távolságu vidéken kell foly-
tatnom. E napokon Pesten megfordulván, a magyar nyelv védelmére s
előmozdíthatóságára készült versei Bozoki István nevű igaz hazafinak¹

¹ Bozók Istv. *A haza esedezése az ország gyűlése előtt a magy. ny.
tökélltetésére iránt.* Pozsony. Belső György bet. 1802. 30 l.

kezembe akadván, bátorkodom azokat, mint előttem igen kedves és igazságos verseket Ngodnak általküldeni. Pestről egyebet a nagy drágaságnál újságul nem írhatok, az hol is a tiszta búzának kilója 5 rfrt 30 kr, a gabonának 4 rfrt 30 kr. s így per consequens minden.

Többire nagy úri gratiaiban ajánlott, álhatatos tisztelettel vagyok Ngodnak alázatos szolgája

Miskolczy György.

VIII.

1803.

Halmágyi László levele.

Méltóságos L. Báró Camerarius ur! Gratosus jó uram!

[A levél első felében magyar és magyar feliratu radnai vagy gyergyói vasas ásványvizet kér tőle néhány üveggel apósa számára, ki a német vagy német feliratu magyar ásványvizeket nem akarja inni s csak a levél itt közlendő 2-ik fele szól színház-ügyről.]

Ngod parancsolatját vévén a theatrum dolgában, tüstént írtam Debreczenbe, hogy a restáns arendát tegyék le és a következendő időkre is jelentsék bé a magistratusnak Ngod tetszését azért, hogy ha valahogy nem érkezném is mostanság oda bémenni, tehát a feltételbe hiba és hátramaradás ne legyen: de a savanyuvizzel magam akarok bémenni, mert annak nagy condimentuma és gyógyító ereje lesz a Ngod gratiájának általam személyesen lejendő praesentálása . . . stb. Méltóságos Asszony ő Nga kezeit alázatosan csókolom és alázatos tisztelettel vagyok Ngodnak alázatos szolgája

Ér-Kőrös, 27-a Mar. 1803.

Halmágyi László.

FERENCZY ZOLTÁN.

NADÁNYI JÁNOS TÖRTÉNETIRÓ ÉLETÉHEZ.¹

1.

(1673. ápr. 3.) *A nagy-enyedi tanulóifjúság panaszlevele Teleki Mihályhoz Nadányi János ellen.*

Szolgáltatunknak ajánlása után Istentül ő Felsigitül minden idves-siges jókat kívánunk, tekintetes uram, Kegyelmedre nagy bővsigget terjedni.

Mivel, tekintetes urunk, a sok, scholank felől való gonosz hírek mind mi nekünk tanulóknak szíveinket, tisztességes hírünknek s becsületünknek megsértődésivel immár rigtől fogván fojtogatják, mind peniglen a' felső miltságban helyeztetett tülünk becsüendő tekintetes uri rendeinknek lelkeket nyughatatlankodtató szomorúsággal érdeklik, mind peniglen

¹ E levelek iratási körülményeire von. lásd: Misztótfalusi Kis Miklós. (M. Tört. Életrajzok XIV. évfolyam 1898.) 19—20. ll.

a' mi keservebb, keresztynyi vallásunk tisztaságának rutoltatására és a mi Istenünknek szent nevének megkáromoltatására, ez hazában levő sokféle eretnekeknek gyakor alkalmatosság szolgáltatódik: Kegyelmedhez t. uram, megtapasztalván a Kegyelmed mi hozzánk való szeretetinek gyümölcsit, más izben is scholánkon, mind peniglen az Istennek dicsősége mellett tisztai és keresztynyi kötelessige szerint való buzgólkodását értvén, szükségeskipen kinszerítettünk ilyen szomorú ügyünkben nagy bizodalommal folyamodni, kirvin Kegyelmedet azon, hogy mi nekünk, majd immár többire mindenektől elhagyattatnak, ilyen keserves állapotunkban az alkalmatossággal szolg(áljon), scholankbul való kiirttatásában forgolódván annak, a ki miá mászszor is scholanknak bizony nem kicsin bodulásával kelletett hazánknek miltóságos urát több ur hiveivel, nevezet szerint peniglen Kegyelmedet, t. uram, busitanunk és a' ki mostan is legközelebb, ez az Isten anyaszentegyházának előmenetelire és külső politianak virágzására ő felsiginek csudálatos bölcsebigibül rigi porábul felállított seminariumjának sok nyelvek által való rutoltatásának, szidalmaztatásának fő oka, hogy ennekutánna ilyen sok undok, Istenünket boszszontó, minden igaz keresztiny embernek szivit fojtogató hireknek hallására ő tüle alkalmatosság ne áradjon, mely meg lenne, hogy ha mostan a' dolog csak hol mi szines compositióval sopialódnék;¹ az ifjúság pediglen csendes elmével forgolódhasson azok körül a' tudományok körül, a' melyek által jóvendőben mind az Isten megromladozott Magyarai, Saronnak mezejiben livő anyaszentegyházának, mind peniglen a külső politianak nagy haszonnal szolgálhasson. Mely Kegyelmed ilyen jó dologban való forgolódásáért Istentül szép jutalmat véssen, mi is peniglen, mint fiak, Kegyelmedhez való engedelmessigünket és tehetségünk szerint való szolgálatunkat egész életünkben ajánljuk. His visis etc.

Ezek után Isten Kegyelmedet, t. uram, anyaszentegyházának, scholainak előmenetelire jó egissigben éltesse.²

Jánki Márton coll. seniora. Gidofalvi Balás, contrascriba. Beszerményi János p. t. oratoriae praecept. ass. coll. Michael Szilágyi. Martinus Zilahi. Johannes K. Vársárhelyi coll. thecarius. Andreas Eperjesi. Batzoni István s. s. th. stud. Váradí Gáspár s. s. th. stud. Stephanus Boóris Kis-Kaposi s. s. th. st. Hungarus. Stephanus Nagy Kaposi s. s. th. stud. Stephanus Gönczi s. s. theol. stud. *Nicolaus M. Totfalusi s. s. theol. stud.* Franciscus Sarkadi s. s. stud. Lazarus Vizaknai s. s. theol. stud. Michael Vizaknai s. s. theol. et phil. st. Johannes Komáromi s. s. theol. et phil.

¹ Ugyanezen mondatnak más fogalmazása lejjebb még egyszer előfordul: »ne recrudescaljon mostani szines hazugsággal sopialod...« (igy!).

² E fogalmazatnak, mely Jánki Márton senior kezétől ered, ugyancsak a Telekilevéltárban van egy tisztázata is, (2452a/1 sz. a.) ugyancsak Jánkitól, s ennek datuma is van: »Datum ex illustri collegio Nagy-Enyedensi anno supra millesimum sexcentiesimum septuagesimo tertio. Mensis Aprilis die 3.« Aláírása: »Martinus Jánki collegii senior manuproprii, coeterique publici.« Külcím: »Spec tabili ac generoso domino, domino Michaeli Teleki de Szék, illustrissimi principis Transsylvaniae consiliario intimo; comitatum Thordensis et Maramarosiensis comiti supremo, arcis ac praesidii districtusque Kővariensis capitaneo supremo etc. domino nobis omni promptitudine prosequendo.«

stud. Stephanus Zilahi Sylvanus th. et phil. stud. Georgius Tolnai theol. studiosus. Johannes Rakosi theol. stud. Stephanus Martonfalvi theologiae stud. Caspar Miszti theologiae stud. Petrus Bikfalvi theolog. stud. Basilius Eölvési. Petrus Sz. Királyi.

Pecséttel. (Teleki-lev. 2452b/1. sz.)

2.

(Kelet nélkül.) A nagy-enyedi tanuló ifjúság panasza Nadányi ellen.

Istentől szükséges lelki-testi bő áldást Kegyelmedre, tekintetes urunk, i(stenes) patronusunk hogy származzék, mind fejenként szívünk szerint kívánjuk.

Oltalmazó-s-tápláló kegyes dajkául Istentől mellénk rendeltetett tekintetes urunk, istenes patronusunk, magánason is hogy Kegyelmedet írásunk által megtaláljuk, szükségesképen állapotunk kívánja, mivel Káránsebesi társunktól, nemkülömben mint Nadányi János urunktól e' mi collegiumunk immár régtől fogva busittatik, de legközelebb a' elmúlt alkalmatossággal Nadányi urunkkal összecsatolván önnönmagát, sokképen kesergetett bennünket, fenyegetvén hol pácázással, hol peniglen egyéb büntetésnek nemeivel, praemisso: hogy mi rettenetes eretnkségeket tanulunk, elannyira, hogy ha tekintetes urunk, Kegyelmed keze alatt nem lett volna, minden bizonynyal ellenünk szövött ártalmas practicáját hasonló gonoszszal megtromfoltuk volna, de szemünk előtt viselvén a' Kegyelmed természet szerint való, atyához illő rajtunk forgó gondgya viselését, mind a' bővséges alamisnálkodásra, mind peniglen scholánk javainak szaporítására-s oltalmazására nézve, nem hogy ilyen nagy dologgal, de még kisebbel is Kegyelmednek szívét szomorítani-s-collegiumunkhoz való szeretetit rescindálni nem akartuk, ennekutánna is egytől-egyig, a' mig Isten bennünket éltet, afféléktől magunkat megóvjuk, igyekeztvén ellenben azon, hogy engedelmességünkkel és méltatlan szolgálatunkkal Kegyelmednek szeretetiben állhatatos megmaradásunkat continuálhassuk.

Ő kegyelme látván a' radnóti gyűlésnek nem olyan formába való kimenetelit collegiumunkra nézve, a' mint ő Kegyelme másokkal edgyütt (kik minékünk gonosz akaróink) reménlette, ujobban N. J. urunkkal éjjel és nappal kezdett fortalni, a' mint erre bizonyságul lehetnek a' környülette való cselédek, de a' mi még nagyobb (bizonyosan ugyan nem mondgyuk,) talám ujjob punctumokat gyalázatunkra és közönségesen a t. curatori coronának szomoruságára akarna kovácsolni, ingeminalván nagy sokszor, hogy a' Isten a' ő fia mellett ki nem költ, hanem ő kegyelme kész mind kedvetlenségünkben lenni, mind peniglen egyebeket a' Christus országáért szenvedni, melytől felette igen tartunk, igyekeztünk is ilyen nagy tűznek szikrájában való eloltására, hogyha ugyan bizonyosan megtudhatjuk; de mivel, t. urunk, Kegyelmed ilyennek lecsillapítására mind az országtól mi mellénk rendeltetett, mind peniglen módgya felette igen jó vagyon, Kegyelmedet mint jó atyánkat alázatosan kérjük, hogy ő Kegyelmet efféléltől tiltsa el; magát ugyan a' idegenek előttsmég a' Kegyelmed udvarában is Kegyelmetek előtt ugy viseli, hogy

professorink és a' egész schola ellen való practicaja felől senkiben még csak suspicio ne lehessen, de a' dolog külömben nincsen; mi is¹ hogy ha Kegyelmed ebbeli kivánságunknak satisfacial, egy felett collegiumunkat és annak békesigit nagyobbra becsülvén, mindenképen igyekezőnk Kegyelmednek kedveskedni és az Isten előtt Kegyelmedért és a Kegyelmedhez tartozókért gyakor könyörgésekkel megjelenni. Ezek után Isten oltalmazása és gondgyaviseleése maradjon mind végiglen Kegyelmeden.

Az enyedi iskolában tanuló ifjúság
Kegyelmedtül ez írására, mint kegyes
Dajkájátul, jó választ vár.

*Hátlapján:*² Tekintetes uraink, kegyes patronusink, fáj a szivünk rajta, hogy Kegyelmeteket gyakor írásunkkal busitjuk, de mivel Isten Kegyelmeteket rendelte ennek a' seminariumjának oltalmára, kényszerítettén sok gonoszul.

Az okok a' melyekre nézve Nadányi János uram:

1. Hogy ő kegyelme, a' mioltatul fogva degradaltatott, mind a' mi tiszteletes professorinknak, mind peniglen az egész societásunknak és tiszteletes apertissime, mind peniglen per cuniculos veszedelmire igyekezett, melyről az üdőknek következő ágazati szerint közöttünk-s-ő kegyelme között levő dissidiumok bizonyítják.

(Másik fogalmazása): Hogy ő kegyelme a miolta felsőbb tisztibül degradaltatott, mind apertissime mind peniglen per cuniculos a' mi Kegyelmetek gondviselése alá rendeltetett societásunknak és tiszteletes professor urainknak romlására igyekezett; de legközelebb, mennyi utakon és módokon akarta ellenünk csinált gonosz mérgit veszedelmünkre kiönteni, csak mostan is, vádolván nemcsak a praedicatori renden levő személyeknél, hanem még a' felső méltóságban helyezettett uraknál is, hol mi pokolban koholtatott dögleletes tudományoknak tanulásával, tanításával és a' szent synatban mérges voxának előadásával, úgy gondoljuk, mindeneknél nyilván vagyion; a' mi peniglen mi nekünk közönségesen keservesebb, magát conjungalván a fejérvári professorokkal... (így!).

(Teleki-levéltár 2460. sz. a.)

3.

(Kelet nélkül). A nagy-enyedi tanuló ifjúság panaszirata a collegium gondnokaihoz Nadányi ellen.

Istentül ő felségétül minden kívánta szerént való jókat Kigyelmeteknek, mint kegyes patronus urainknak kívánunk megadatni nagy bőséggel.

Az Istentül az mi isteni bölcseségben való neveltetésünkre mellénk rendeltetett kegyes dajkáink és t. curator uraink, általjuk sőt méltó becsülettel is követjük Kigyelmeteket mint t. patronus urainkat, hogy ezelőtt gyakorlatossággal, mostan is legközelebb Kigyelmeteket busítani kényszeré-

¹ Ettől kezdve más kéz írása.

² Ugyanazon kéztől, melytől az előbbi levél befejezése származik.

tettünk; de mivel Isten Kigyelme-
 teteket rendelte oltalmazó atyául mi
 mellénk: ha hol az szükség kívánja, tartozunk Kigyelme-
 teteket megtalálni. Méltó panasz nélkül nem hallgathatjuk el egész társaságunknak nyilván
 megtapasztalt nagy kárával collegiumunkban való harmadik professornak
 úgy mint *Nadányi János urunknak* mi közöttünk lévő magaviseletlen-
 ségét, ki az mioltától fogva sükeretlen tanítása miatt felső tisztibül
 degradaltatott, soha nem nyugott, hanem et apertissime et per cuniculos
 mind az mi tiszteletes professorink ellen practicalt, mind peniglen ha
 directe nem, saltem indirecte is az egész societásnak romlására igyeke-
 zett, melyet comprobalt mind annak előtte, mind kiválképen az elmúlt
 alkalmatosságkor, vádolván minket holmi idegen dögleletes és kárhoza-
 tos tudományoknak tanulásaival, tanításával, conjungalni akarván eczer-
 smind önnönmagát feirvári professor urainkkal, hogy az mi kedves két
 professorinknak tisztékbul való kihagyásával és collegiumunknak Enyed-
 rül való bontakozásával hárman ő kegyelmek Feirvárat tanétának;
 jóllehet elébbi szándékát az Sionnak romlására Isten ő kegyelmének több
 magához hasonlókkal együtt vigben vinni nem engedte, de ezzel nem
 elégedvén, mihelt haza jött Radnoltrul, elébbeni cselekedetinek gyakorlá-
 sához fogott. Nem tudjuk, volt-e ott ő kegyelmének valami admonitioja
 avagy nem; minket szeretet nélkül való beszédivel hírünkben, névünk-
 ben gyaláz, extollálván az feirvári és kolosvári deákokot mindenek felett,
 minket penig éktelen tudatlansággal vádolván, mind professiojában absur-
 dusoknak és novellusoknak contumeliose compellalván, mind peniglen
 egyebütt, hogy az ki jobb is közülünk, csak egy syllogismusnak forma-
 lására is tudatlan; békesigünkét és társaságunkban egymáshoz való szere-
 tetünket irigyelvén, némelyeknek magához színes beszédi által való kece-
 getisivel, egyiket az másik ellen gerjeszteni akarván, igyekezi nyugodal-
 munkat dissidiummal bontogatni, objectalván, ki micsoda rettenetes
 dolgokat tanétott annakelőtte közülünk, mind nem rígen az felső méltó-
 ságok előtt, mind peniglen másutt, melyekrül szólani (ha szintén tilalma
 nem volna is) itilje meg akarki, hogy ha scholajának valóságos meg-
 maradására és igaz előmenetelire szándékozó professorhoz illenek-é avagy
 nem, jó atya ez ilyen! Micsoda tanétvány és skolai társaság az, a ki
 ilyet szeretne és nem aversalna inkább, mint valami pestist? Hozzájárul
 ehez az ő kegyelme tanétásban való haszontalansága is, mind a logikára
 nizve, melyben mit tanétson, theológiát-é, avagy peniglen universum di-
 sciplinarum cursum, magok is az szegény tanétványok nem tudhatják, in
 reliquis minden tanétása inkább az mi philosophiánknak refutalása és az
 tanétványoknak az felső tudományoknak tanulása ellen való gát csiná-
 lása, mind az sidó nyelvre nizve, mely miá az ő kegyelme professiojá-
 nak hallásátul telyességgel eliszanyodott az iffúság, mivel ő kigyelme
 ahoz (jó lilekkel mongyuk) igen keveset tud, ha jobban meg nem tanulja;
 vadnak is némelyek közöttünk, az kik ő kegyelménél így mind az tex-
 tusnak olvasásában promptusabbak, mind az grammaticának tudására és
 annak regulainak magyarázására alkalmatosabbak, melyet, ha Kigyelme-
 tek kíván, re ipsa is docealnak. Ezen dologrul annakelőtte is Feirvárat
 emlíkezetet töttünk volt, hogy bizattatnék ez a provincia arra, az

ki jobban-s-épületesebben tanéthatna, de nem obtinéálhattuk. Kegyelmeteket azért, hallván ily sokszori panaszunkat és nyavalyánkat tudván, alázatosan kérjük, hogy illendő remediummal igyekezze megorvosolni, hogy mi is ne ily kedvetlenséggel és háborgással, hanem vidám és csendes elmével tanulhassuk azokat a tudományokat, az melyek által akarja Isten mi általunk is jövendőben Fiának országát gyámolétani, — secus, hogy ha megengedtetik, hogy ő kigyelme az miket eddig mind mirajtunk-s-mind t. professor urainkon elkövetett, ezután is ugyanazonokat szabadon elkövesse, (melyet különben sem várunk, — mivel ő kigyelmében így majd többire is termiszetté vált), majd ugyan cum protestatione mondjuk, hogy ilyen nagy fenének elnyomására (általván kigyelmeiket is anyészor busítani) keresünk alkalmas mérget, mivel kicsinytől fogva nagyig imár elkeseredvén, telyességgel ő kégelmét (így) nem toleralhatjuk.

Ezek után Isten Kigyelmeiket, t. uraink, minden gonosztul megtalmazván, ecclesiainak épületire, scholainak előmenetelire, virágzó jó egészségben sok esztendőig éltesse Ammen, Ammen.

Az Kigyelmeik gondviselése alá Istentől biztatott enyedi collegiumban levő iffiuságnak alázatos írása Kigyelmeikhez, melyre Kigyelmeiktől, mint Kegyelmes atyáktól vár jó választ. Manu propria.

(Teleki-levéltár 2461. sz. a.)

4.

(Kelet nélkül). Vádpontok Nadányi ellen.

Apologia illustris ac reformati Transylvanorum collegii Nagy Enyedini ad gloriam Dei ac Christi et corporis ejus, in utroque, tam seculari, quam interno vitae statu exaedificationem congregati: in causa ut nemini non nota, ita multo minus apud eos, apud quos instituitur, magnificos, spectabiles ac generosos dominos, dominos curatores, literarum literatorumque foelicis successus studiosissimos, zelotissimos fidei domesticorum nutritios, eximio pietatis ac religionis orthodoxae zelo ardentis patronos, in causa inquam apud hos non incognita.

Nagyságos, tekintetes és nemzetes uraink, az Istennek, ő felsége nevének dicsőségére s az Christus testének sok rendben való épületire és megromlott hazánknak mind más nemzetek előtt ékességére, mind pedig az hazabeli s külső eretnekek előtt is dicsekedésére ez ideiglen az prophetáktól és apostoloktól vött igaz orthodoxa religiónak fényével tündöklött, sok viszontagságokon forgott, már pediglen (ha az edgy Isten meg nem szánja) majdan utolsó romlásához közelített néhai nemes és híres erdélyi Nagy Enyedeni plantáltatott collegiumnak, Isten veteményes kertének patronusi, curator, tutor, istenes dajkái.

Mind isteni, mind pediglen emberi törvény megengedi, csak magános személynek is utolsó és igyefogyott állapotjában illendő és igaz uttals-móddal való mentségit: mennyivel inkább edgy egész társaságnak mentsége (igaz ígyében) *justum et aequum est* hogy bévétetessék, admittaltattassék és az Istennek dicsőségét szerető elméktől kegyes *consideratióban* vétessék. Azért ez is, a nemes társaság, ez közönséges igazsághoz és a kegyes ítélőknek aequitásához támaszkodván, Nagyságtokat s kegyelmeteket alázatosan kéri, hogy ez igybeli mentségit kegyes és atyai füleiben venni méltóztassék.

I. Tudtára lehet Nagyságtoknak-s-Kegyelmeteknek ez mi szomorú igyünknek kezdeti, *processusa* és közelebb való *exitusa*, hogy tudniillik e siralmas igyünkben való villogásinknak nem edgy valami magános személy lött légyen az oka-s-authora (a szokott vád szerint) a mi részünkre nézve, hanem az egész társaságnak *offensioja*, mely körül mindazáltal a tanulók változó állapotja szerint felesen hazájok szolgálatjára kihivattak, azt hitünknek igazsága szerint ma is állatjuk.

II. Hogy csak a magunk fájdalmának és régtől fogva való nyavalyáinknak bajos és súllyos érzésitől indítván, sőt ugyan kénszerítetvén, mentünk arra, hogy ebbéli nyomorúságinkban Istentől rendeltetett orvosinkhoz folyamodnánk és azokat betegségünknek orvoslására *kérés* által *kérnök*, ebben bizonyságink lehetnek t. n. *curator* urainkhoz beadott *supplication*ink, melyekben hogy Nagyságtok-s-Kegyelmetek betekénteni ne *difficultáljon*, alázatosan könyörgünk azon.

III. Hogy ez kérelem szerint való írásunkat-s-t. n. *curator* urainkhoz való *supplication*kat ő kegyelme *accusatio* gyanánt vévén, *actoris partibus sumptis*, minket t. n. *curator* uraink eleiben citált, senki nincsen a kinél *obscurus* lehetne.

IV. Ekképpen ő kegyelmétől *provocaltatván* és ugyan törvényben idéztetvén (hát mit tehattünk volna!) kénszerítettünk osztán magunk mentségére-s-*defensiojára* istenes *curatorink-s-kegyes patronusink* előtt, mint már in *causam attracti*, bővebben is igyünket-s-*causanknak* státusát kijelenteni-s-*declarálni*.

V. Vádgyában pedig, a'mint a citatiójának summájából eléggé kiteczszik, azt kívánta ő kegyelme mi tőlünk, hogy felelnék meg az edgy más közt hallattatott szókról, beszédekről és mi oka lött légyen t. *curator* uraink előtt való panaszolkodásinknak.

VI. Mi arra mint már in *causam attracti* magunk oltalmazására azt feleltük, hogy ő kegyelme nem láttatott a mi ítéletünk szerint alkalmasnak a gyümölcsös és élémeneteles tanításra. Ezt pedig minémű nem kicsin okoktúl viseltetvén mondottuk légyen Nagyságtok-s-Kegyelmetek előtt, avagy csak rész szerint *declaráljuk*.

VII. Az mi a sidó nyelvnek dolgát illeti, mondásunknak bizonyítására feltöttük volt, hogy ő kegyelme mind az idő alatt, melyben ő kegyelmének hallgatói voltunk, a *Grammaticaban* levő *theorianak* tanításában töltötte el edgy hétben arra rendelt négy óránknak jobb részit, a *praxist* vékonyon avagy ugyan nem is *attingalta*, melyből lehetett volna két annyi idővel hamarabb való előmenetelünk, melynek erősité-

sére elégséges az, hogy t. curator urainknak közönséges hozzánk küldetéseikig három egész esztendőök forgása alatt nem mehettünk elébb az ötvenedik soltár expositiojánál, csak a soltárokat kezdvén elől, addig is pedig, ha mi praxis volt is, két három lineacsán elvesztegettünk egy egész órát és így tellyességgel desperáltunk, hogy semmi részben előmenetelünket nem láttuk, üdönket is azonban elvesztvén. Mi pedig mivel időnknek nagy részit a deákságnak tanolásában foglaljuk, drága időnknek csak kicsin részét is nem azért fognók a nyelvek tanulására, hogy minörökké csak olvasni tanulnánk, soha pedig azt, a mit olvasnánk, nem értenők; mert az olvasás tanulására nem sok idő kívántatik, hanem hogy a Grammaticaban fundamentumocskát vetvén, a bibliának értekezésére magunkat készítgetnők. Az pedig ő kegyelmének esziben sem volt, mert némelyeknek mi közöttünk igyekezetit látván, disvadealta a sidó Dictionariumnak tanulását és ez mostani examenben is ilyen szavát hallók ő kegyelmének: Ki tudná, ugy mond, a Dictionariumot? Az melylyel feltötte ő kegyelme, hogy tellyességgel lehetetlen dolog volna a bibliának eredet szerént való szavainak megértése és egész megtanulása, holott mi vékon itéletünk szerént azt gondoljuk, hogy soha ennek a nyelvnek foganatos tanítója nem lehet az, a ki a' sidó lexicont nem érti-s-nem tudgya.

VIII. A' kik közüllünk privatum collegiumokban-s-collatiokban akarták magokat gyakorolni, azokat ő kegyelme tiltotta az edgymás között való conferralástul, látván nyilván való épületek után nagyobbra való igyekezeteket, kiknek immár nem volt elég az exacte megtanult grammatica reguláinak ottan való unalmas revocalása, recoqvalása.

IX. Az ő kegyelme leczkáját hallgatók közül gyakorlatossággal mind az olvasásban, mind pedig a fordításban, mind az grammaticabeli némely reguláknak explicalásában manifeste megfogták. Mert prima fronte mig gyengébbek voltunk abban a nyelvben-s egyebben is, akár mit tanított ő kegyelme, elhittük; de annak utánna szorgalmatosan inquirálván, deprehendaltuk a dólgot másképpen lenni.

X. Mikoron osztán mi is eléb eléb menvén, a lexiconok olvasására fogtuk volna magunkat és naponként Isten kegyelméből, a néma mesterek tanítása által világosodnánk, sokszor mind olvasásban, mind pedig az vocabulumoknak értelmének kimondásában, mind végezetre a textusnak fordításában, kezünkben levő lexiconok authorinak, ugy mind *Buxtorfusnak*, *Sebastianus Munsterusnak*, *Frorsterusnak*,¹ *Melfurerusnak*, *Sanctus Pagninusnak* ellenek tanított: mely alkalmatossággal néha ugyan nálunk lévén a leczkén megnevezett könyveinknek valamelyike, ha mondották, hogy nem ugy vagyon, Uram, itt-s-ez-s-ez az author különben mondgya, egyebet nem felelt, hanem ezt: ily vagyon, tudom én, a mint én mondom; ha pedig urgeáltuk, csak elhallgatta. És ily a két rész között mi csak függőben maradtunk, kételkedvén, ha ő kegyelmének kellene-e inkább hinnünk, vagy a megnevezett sidó nyelvnek doctorinak, inter quos et *Junius*.

XI. Megvolt az is gyakorta, hogy ha valami dologban ő kegyelme

¹ Igy, javítással.

devalni láttatott, úgy mint regula explicatiójában, vagy szónak flectálásában, és ha midőn a gyengébbeket examinálván, azoknak roszt feleleteket jóvá hadta, azomban az expertusabbak találták mondani: talám nem úgy, Uram, talám így kell inkább érteni etc. avagy így felelt: De csak im őtet akarom vala próbálni, azért engedém meg feleletit; avagy némelyeket közülünk csak contemnálván, meg sem hallgatta szavát: Te hallgass, mondott, nem tudod te; némelyeket pedig ad malam crucem is ablegalt, mely miatt félben is hadták a nyelvek tanulásában való igyekezeteket.

XII. Ezeket nyilván való példákából, observatióinkból megmutathatók, de annak felette azt is vettük eszünkben, hogy mikor ő kegyelme a gyengéket examinálta valamely nehezebb dologról-s azok nem felelhetek meg, nem declarálta maga nekik a dolgot, hanem az elsőbbségre menvén, mondott: *Dic ipsi, domine, si placet* és a mit azok feleltek vagy jó volt vagy nem, abban hadta, vagy imigy amugy elhálósza, úgy mindazáltal, hogy mi abban a' mit magunk is certissimis rationibus világosnak lenni nem láthattunk, meg nem nyukhatnánk, ennyiszer rajta érvén ő kegyelmét.

XIII. Sőt ugyan szokása volt az ő kegyelmének majd minden tanításában, hogy azt, a' mi a dolognak feje volt, semminek tartván, csak elmenne mellőle és a mi legderekasabb, azt mondotta csak semminek-kicsin dolognak: a' mint ezt közlebb való examen alkalmatosságával is comprobálta, ezt mondván publice: *De semmi, kicsin, gyermeki dolog a sidónak magyarra fordítása, midőn a bibliának expositióját emlegetnék.* Mi pedig bizony soha csak edgy órákat is, nem hogy három esztendei időnket, a sidónak tanulására nem költenők, ha azt fel nem tennők, hogy a nyelvek értése (nem pusztá olvasása) a bibliának magyarázására szükséges segéd volna. Ha csak az olvasással megelégszünk, a' csak olyan, mint ha valamely gyermek örökké abecét vagy olvasást tanulna a deákban, azonban soha edgy deák szót, vocabulumot is maga anyai nyelvén nem értene, mégis a' volna hire, hogy jó deák. Ilyen véggel, hanemha azért vesztegetnök időnket, hogy a parasztok előtt csak olvasással hirt kapni akarnánk, hogy mi is tudunk valamit a' nyelvekhez; addig pedig mi egyéb peregrinumoknak is tanulásán nem igen kaptunk, míg a' sidó textusnak alkalmas értelmére nem jutnánk.

XIV. Mikor nem igen régi alkalmatossággal a syntaxist kezdette volna tanítani és csak csupán a regulákat a Buxtorfius Grammaticájából kiírta volna, az exemplumot nem citalván *expresse*, hanem csak a' *locust*, sokszor, Isten tudgya, nem tudta megkeresni, a mely verset citalt, sem elicálni az exemplumot, hanem vagy másra fogta, vagy pedig csak *sicco pede* elmulatta és a nehéz *difficultásokban* ugyan *usitatissimum* volt ez: *Sequens, haec facilia sunt*, holott mi nekünk legnehezebbnek láttatik vala.

XV. Sem a logicában, sem pedig a sidóban nem azt tanítottas-nem is azt intendalta ő kegyelme, a' mi professiojának célja és vége lett volna, hanem a sidóban a theologiára exorbitalván, theologianak refutálására való alkalmatosságot keresgélte; a logicában pedig többire csak a philosophiának traducaltatása forgott fenn és professorunknak-s az értelmesebb legényeknek minden alkalmatosságbeíli gyalázása, hogy

edgy jó syllogismust nem tudnának formálni, vagy valamely dolgot három syllogismussal edgy más után megpróbálni, ez okon, mert a logicát contemnálták, holott damnato abusu, non damnatur usus rei, nec vitium artificis est vitium rei. Sőt gyalázatunkra ő kegyelme novellusoknak compellalt-s-nevezett tanítványi előtt is: *Hoc dicunt* — inquires — *novelli* és így sokakat s-kiváltképen azok közül, a kik a maga leczkéljét frequentálják, félen híván, a' több professor uraink tanítását damnálja előttök és őket attól iszonyítja: *Stupidus es tu domine, quod hoc credis*; soha pedig azon nem igyekezett, hogy a maga értelmét-s-sensúsát ad conscientiam et ad convictionem usque demonstrálja, hanem ha valaki az ellen valamit objiciált, a mit ő kegyelme bevett, eleitől fogva soha directe nem igen felel, hanem csak valami tréfás aversioval szokott élni. Nem elég pedig annak, a ki az igazságot fundamentumosan akarja inquireálni és a dolgot ugyan penetrálni, edgy két e trivio quovis arrepta ratio. Ha csak az, bizony a logicának abususával, nincs oly erős igazság, a melyet el nem fordíthatni, kiváltképen a gyenge elmék előtt, a' kik edgy ratio ellen más nem opponálhatnak. Mi pedig mivelhogy azt tanuljuk, hogy veritatem inquirenti semel de omnibus dubitandum, idque eo fine, ut re semel comperta, nunquam postea dubitare liceat, nem mindjárt engedhetünk meg mindent ez okon, hogy ez-s-ez mondja-s-ilyen ratioval állatja. Mert praeterquam, quod errare humanum est, a ratio is oly lehet, hogy más ratio ellene lehet, a' mely helyesebb is és a másnak erejét semmivé teheti: jól lehet néha az is forgott fen, hogy *discipulum oportet credere*, holott az a' pronunciarum mindenféle hamis tudományoknak, tévelygéseknek és eretnek-ségeknél szülő anyja lehet. Mert minden eretnek azon épít, hogy tudományát a praeceptorától vette, azért igaz-s-olyan tudós emberek lévén az elejek, nem nyuguttak volna meg a hamisságban.

XVI. *(Itt megszakad a szöveg.)*

(Teleki-levéltár 2462. sz. a.)

5.

1673. decz. 20. *A nagy-enyedi collegium felügyelőinek itélete Kovács Mihály és Nadányi János ügyében.*

1673. die 20. Dec. Jelen lévén méltóságos urak Bánfi Sigmund és Rédei Ferencz uramék; Bethlen Miklós, Macskási Boldisár uramék; Lipcsei György, Szabó Krestély, Belinyesi Ferencz, Sam(ar)iai Péter uraimék; Debreczeni Mihály és Kaposi Pál uraimék.

Deliberatum.

Az mi az Kovács Mihály dolgát illeti, ő lévén az actor, nem comparealt ad tuitionem suae causae, azért actore non comparente, rei absolvuntur.

Az mi a deákok dolgát nézi, az egész coetus meg nem büntetthetik abbéli vétkéért, vakmerőségéért, mivel derekasabban az officialisok vétkesek, mellettek levő egynehány primarius legényekkel edgyütt, nem

is az Kovács dolga annyiban consideraltatik, mint a curatorok ellen való excessusok (intervenialván ez dologban az professorok lágysága is, holott ő kegyelmeknek autoritate kellett volna cselekedni és az collegiumot zabolában hordozni), mely cselekedetekért magokat, úgy mint a' seniort Janki Mártont, Beszerményi Jánost contrascribat, Kapossit és Zilahit eliminálni kellett volna az collegiumból gyalázatosan, mindazáltal ex gratia curatorum abbéli büntetések condonaltatott, hac cum qualificatione, hogy ennek utánna ha ilyen dologban mind ők s mind peniglen successorok devialni találnának, nem az coetus, hanem a senior és contrascriba primarius legényekkel hatod magokkal . . . sine omni misericordia ez deliberatumunknak v . . . . . l sine mora pro . . .¹ eliminaltassanak gyalázatosan; insuper az curatorokat, kiknek deliberatiojokhoz tartották magokat, kövessék meg; ezt is ha nem effectuálnák, csak eliminaltassanak az collegiumból.

Deliberatum. Mivel Nadányi János uram ő kegyelme, és az iffuság között való contentionak feje és summája csak ez, hogy ő kegyelme Nadányi uram az tanuló iffuságtól vádoltatik hivataljának épületes végben vitelére való alkalmatlansággal: mivel pedig ő kegyelme logicát és a' sidó nyelvet tanítja, nem ismerjük most magunknak sem idő, sem egyéb környülálló dolgokra és requisitumokra nézve elegséges alkalmatosságunkat arra, hogy ő kegyelmének functiojára való habilitását, avagy inhabilitását végsőképen determináljuk. Azért concludaltunk úgy, hogy husvét előtt két héttel generale examen legyen az collegiumban és akkor Nadányi uram is mind logicában s mind sidóban exament tegyen, mely e(xamen)re az secularis curatorokon kívül convocaltassanak és jelen is lenni igyekezz(enek) püspök Tiszabecsi Gáspár, Tarpai András, Sz. Györgyi Dávid, So . . .² János uram, Porcsalmi András, Kapossi Pál uram, Debreczeni Mihály, Veszprimi István, Eszéki István és Sz. Györgyi György, Dallyai Mihály uramék. Ezek a böcsületes személyek az secularis curatorokkal edgyütt determinálják finaliter, elégséges-e ő kegyelme tisztinek épületesen való végben vitelére avagy nem, addig pediglen az logicara járó iffiak ő kegyelmének minden leczkéjére, úgy mint az logicara és sidóra eljárjanak és tanítványihoz illendő böcsülettel hallgassák az ő kegyelme tanítását, alumniájok vesztése alatt.

Kivül más kézzel: Deliberatum de Johanne Nadányi et Michaeli Kováts.
(Teleki levéltár 2457.)

6.

1674. máj. 29. A nagy-enyedi tanulók újabb panasza Nadányira.

Isten kedves egészséggel folyó lelki és testi jókkal bővülködő hoszszú élettel álgya Kegyelmedet, nemzetes urunk.

Tekéntetes, nemzetes curator urunk, nyilván vagyon Kegyelmednél, Nadányi uram már sok üdöktől fogva mennyi utakat módokat elkövetett

¹ A pontozott helyeken a papir ki van szakadva.

² A papir ki van szakadva.

egész collegiumunknak, tanítóknak és tanulóknak becstelenségben való hozására: mely ő kegyelme igyekezetinek mely fogantja lett légyen, sokak előtt szívünk keserűségével emlegetjük. Mostan is ő kegyelme, ő kegyelmével való dolgunknak terminusa elközelgetvén, újabb mesterséget akar követni gyalázatunkra, hogy mint valami roszt rabjait hurczoljon, nagyobb böcstelenségben hozhasson; más több reánk neheztelő atyánkfianak is dagályoknak kiöntésére alkalmatosságot adhasson és spectaculomot csinálhasson; urunk ő nagysága parancsolatjával examenre t. n. curator uraink deliberatuma ellen nagy küsebségekre Fejérvárra akar vinni: mint ha itt t. n. curator uraink, tiszteletes tudós embereknek censurájából megértvén a dólgot, meg nem ítélnék. Urunk ő nagysága parancsolatjának, ő nagysága után minden nevezetes gyámolinknak lelkünk kötelessége alatt tartozunk engedni; de mivel ő kegyelme nálunknál nagyobb ember lévén, azt hatalmasságoknak engedelmeből, mint valami gonosztévőket üstökön fogva, merő bosszúságból ide s tova akar hurczolni, mi, nem azért mint ha vesztett perünknek szele rezzentette volna meg fülünket, készebbek lészünk, mivel a' nemes ország semmi kárt nem vall bennünk, hivatalunkat félben hadni, hogy semmint a Nadányi uram bosszús kivánságának engedni. Ezt pedig gyanítottuk mind az Nadányi uram gyakor aljárásából, ki most is oda van udvarhoz, mind pedig most a Szakmári Péter uram, ki per imprudentiam találta kibeszélni. Minek okáért kérjük Kegyelmedet alázatosan, mint t. n. curátor urunkat, igyekezzék Kegyelmed az ő kegyelme e' mostani kivánságától származandó gyalázatunkat rólunk elfordítani. Mert okát, mért gyalázatoskodnánk, fáradván oda le, nem látjuk, hanem ha ő kegyelme itt lejendő tudós embereknek censurája után lett igaz ítélet felől kécscséges fogna lenni. Mely Kegyelmed atyai igyekezetit Kegyelmednek tisztünk s kötelességünk szerént mind cselekedetünkkel, mind Kegyelmed nevének érdemes jó emlékezetben való hozzávaló edgyen edgyen meg igyekezzük szolgálni.

Datum in ill. coll. N.-Enyed anno 1674. die 29. Maji. K. K. V. V.

Az fejérvári Nagy-Enyeden letelepedett
tanuló ifjúság.

Kivül: Nadányi uram ellen való supplicatio.

(Teleki-levéltár 2459. sz. a.)

7.

(Kelet nélkül). A nagy-enyedi tanuló ifjúság panaszlevele Bethlen János gondnokhoz Nadányi ellen.

Szolgálatunknak ajánlása után Istentől Kegyelmednek kívánunk virágzó jó egysíges életet, hozzátartozóival egyetemben szívünk szerint.

A' minapiban t. urunk, tött volt Kegyelmed ígéretet mi nekünk, hogy ha Isten Kegyelmedet Fejérvárra hozza, jó szível munkálódik abban, hogy attul a' gyalázatos oda le való meneteltől megszabadulván, dolgunk itthon igazittassék el. Mostan is azért alázatosan kérjük Kegyelmedet, ha minket közönségesen nem akar Kegyelmed szánni és tekinteni, akár csak a' mi tiszteletes professor urainknak eddiglen sokszor közönsíges theat-

rumokra való, olyan tudós emberekhez nem illő gyalázatos hurezoltatásokat és szivekben való kimondhatatlan keserőségeket (melyeknek miá majd ugyan kedvek is alig vagyon immár ő kegyelmeknek a' körülettünk való forgolódásra) tekincse meg és mint fiának becsületire igyekező jó atya attul a gyalázatos utazástul szabadicson meg, hogy mi is, Uram, Kegyelmed felől mind éltiben Kegyelmednek jót mondassunk, könyörögven Istennek Kegyelmed virágzó egissiginek megmaradásáért, holta után is peniglen mind Istennél emlékezetben legyenek a' Kegyelmed irgalmas cselekedetiért neve (igy) mind peniglen áldásban a' következő posteritátnál; hogy ha peniglen csakugyan el kelletik mennünk, mi azt is megcselekeszszük, jóllehet ott se szállasunk, se peniglen itelünk nem liszen (mivel az honnan várnánk, oda is az irgalmasságnak ajtaját az helytelen roszt vádák bezárlották): kiváltkipen ha két avagy három napok alatt ott detinealni fognak. De hiszen Isten gondot visel mi rólunk is s ezeknek a zürzavaroknak (melyek az ő csudálatos ítéletiből már régtől fogván egész collegionunkat nyomják), jó vigít adja, ha a' belénk esett tűz által való megemisztetésünket nem akarja. Ezek után Isten Kegyelmedet, t. urunk, éltesse jó egissigben a' közönsiges jónak előmozdítására és a Jesus Christus országának előmenetelire rendeltetett scholáknak megmaradásokra.

Fölül: Ad Johannem Betlen.

Alatta a címzés: Spectabili ac generoso domino Johanni Betlen, collegii N. Enyediensis curatoris supremo munificentissimo, nobis domino in aevum colendissimo.

(Teleki-levéltár, a 2461. számú levél hátlapjára írva.)

8.

(Kelet nélkül). A nagy-enyedi tanuló ifjuság levele három kicsapott tanulótársuk érdekében.

A Nagy-Enyedi collegiombéli egész ifjuságnak Kegyelmedhez, mint tekintetes urához és fautorához igen alázatos supplicatioja.

Tekintetes urunk, mostani keserves esetünkben erős bizodalunk lévén a' Kegyelmed ecclesiákhoz és scholakhoz való istenes affectusában, kényszerítetténk Kegyelmedhez, mint tekintetes urunkhoz és istenes fautorunkhoz folyamodni.

Igen alázatosan könyörgünk annakokáért Kegyelmednek, mint t. urunknak és istenes fautorunknak, hogy méltóztassék Kegyelmed, tekintetes Bánfi Sigmond uram és tekintetes Rhédei Ferencz uram előtt instálni, amaz három iffjak mellett (a' kiket a' collegiumból tekintetes és tiszteletes curator uraimék ő kegyelmek a' napokban közönsiges deliberatom szerint kiigazitottanak),¹ hogy ő kegyelmek méltóztassanak nyavalyásoknak condonálni s collegiomban való bémeneteleket ne differalni, a' minémű istenes gratiajokat tekintetes Bethlen János és Bethlen Miklós uramék ő kegyelmek is, sőt önnön maga tiszteletes Nadányi uram is, amazoknak alázatos megkövetésekre, nyavalyásoktól meg nem tagadták.

¹ A zárójel közé tett szöveg le van huzva.

Annak felette ezen is Kegyelmednek leginkább esedezőnk, hogy a mi kegyelmes urunk ő nagysága előtt is instáljon mellettünk közönségesen s mostan ellenünk felgerjedett haragját complacálja. Hogyha, tekintetes urunk és istenes fautorunk, Kegyelmed több istenes főrendekkel együtt ő nagyságát nem fogja engesztelni, féltő, hogy igen megindult haragja szerint ne bánják ő nagysága velünk.

Mely Kegyelmed hozzánk megmutatandó istenes indulatjáért mindenekben magunkat Kegyelmedhez, mint tekintetes urunkhoz és istenes fautorunkhoz háládatosaknak lenni megmutatjuk, Istenünk előtt esedezni, emberek előtt Kegyelmed felől jó emlékezettel lenni, semmi időben el nem mulatjuk. K. K. V. V.

Más kézzel: Steph. Zilahy, Steph. Martonfalvi, Joh. Rakosi, exules ex collegio propter clar. Joh. Nadányi.

(Teleki-levéltár 2458. sz. a.)

9.

1693. nov. 9. Nadányi János levele Pápai Páriz Ferenczhez.

Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek, jó egészséges hosszú étellel áltya Isten Kegyelmedet kedvesivel együtt.

Kegyelmed levelét becsülettel elvettem; a mint megirtam Balkon Pál sógor uramnak, én az házat Telekiné asszonyomnak Kegyelmed írása szerint oda adom, eddig is, ha tudtam volna ő kegyelme akaratját, inkább akartam volna ő kegyelménél való létét; ha kell, a felső kertet is majornal ő kegyelme s gyermekei gondviselések alá vehetik, csakhogy a körülötte való építést kívánom, sövény, micsoda helyben állítását; ezen kívül ha a sindelyezésre, vagy mi¹ derék munkájára mit költ ő kegyelme, hiszen fizetéséből kitudhatni. Kegyelmed énnékem egytet nem küldte maga munkájában, csak másoknál látom: másképen gondolkodtam volna Kegyelmed felől. Én ha Isten csendességet ad, magam is bemegyek két hónap alatt, akkor mindent úgy hagyok, ha lehet, hogy a sok rossz emberek miá ne busuljak. Az asszonynak ő kegyelmének Kegyelmed alázatos szolgálatomat mondgya; ha ily nyomoruságink nem volnának ide ki, kit Kegyelmetek maga is hallott, másképen is örömet adnám s inkább ő kegyelmének, mint másnak. Már ha ő kegyelme mit fizet, az ő kegyelme jóakarátja. Édes komám uram, Bánfi Pál uramé vagy Bánfi Gábor uram maradékijé (igy) a tetétleni föld ide ki Szoboszló mellett, egy rossz Károlyi nevű debreczeni embernél van zálogban ezer forintban; ha az asszonynyal beszélhetne Kegyelmed, vagy annak hol lenne utja, vegye reá Kegyelmed, engedjék ő kegyelmek kíváltanom, hiszem én több jó akarattal lehetek még s atyafiú is volnék szegrül végrül; az a rossz semmire kellő embernél másként is méltóbb. Én bemegyek, ha Isten éltet, két hónap alatt, addég Kegyelmed tudósícon ez dolog felől: csak Balkon Pál sógor

¹ Javitással, előbb *mire* állott.

uramnak kell küldeni a levelét, ő kegyelme nékem megküldi. Én most Jánosiban lakom. Isten tarcsa Kegyelmedet jó egészségben.

Datum Debreczen 1698. 9. Nov.

Kegyelmednek szolgáló komja
Nadányi János m. propria.

P. S. Itt nagy sírás rivás van; Kegyelmed elhiszem hallotta: a földnek Berettyo Ujfalutól fogva Székelyhidig, Váradig vala raboltatása.

Külczim: Tiszteles és tudós Pápai Ferencz uramnak, a N. Enyedi collegiumban érdemes professornak etc. nékem jó akaró komám uramnak Enyedén.
(Teleki-levéltár, 2303. sz. a.)

Közli: DR. DÉZSI L.

KALÁSZAT A PANNONHALMI KÉZIRATTÁRBÓL.

Első közlemény.

Levelek Guzmics Izidorhoz.

Kultsár István levelei Guzmicshoz.

1.

Édes barátom!

Már régen ki voltak készítve a Mappák: de nem akartam üresen küldeni magokat. Különösen az volt czélom, hogy megkérjem Barátom Uramat valamely afféle dolgozásra, melly az *Aurorába* jöhessen. Ezt meg lehet tenni a nélkül, hogy a Szerzetes karakterek kitéssenek. *Dolgozni valami szépet és érzékenyt lehet a nélkül; hogy az egyházi minémiségünkkel összevetközzék.* Melly szépeket irtt Denis.

Az a czélunk az *Aurorában*, hogy tanitson és gyönyörködtessen: de úgy, hogy a munkák eredetiek, 's ne német fordítások legyenek, mint a Zsebkönyvben. Továbbá azt óhajtuk, hogy tiszta s érett magyar nyelven legyenek írva a darabok. Én az első kötetben eleget tettem a Benedictinusok helyett Füred és Tihan leírásával. Örvidenék, ha ezen példa felébresztené a Benedictinusokat akár topografika, akár historika, vagy poétika leírásokra.

Horváth Endrének darabját megelégedve olvassák. Tisztelem és arra kérem, hogy az 1823-ik Esztendei *Almanákot* se hagyja üresen. Egy hónap mulva talán elkezdik nyomtatni: de ez még nem peremptorius terminus. Egyszersmind arra is kérem Barátom Uramat, hogy tegye ötöt figyelmetessé *Homér* fordítására. Szép nyereség a Literaturánkra nézve, illy nagy munkával ditsekedhetni. Melly tsak azon példák szerint is, mellyeket közlöttem, nem megvető fordítás. Mikor lesz megint olly bátor lelkű, 's tehetős Hazafi, aki majd illyen nagy munkára magát elszánja: Rari nantes in gurgite vasto.

Az országnak minden Rendei *most méltán a Sz. Benedek Szerzetére* vetik szemeket és attól várják a' Poezisban 's folyó Ékesenszólásban, úgy a Magyar Historiában is azon szép munkákat, mellyek által magokat az egykori Jesuiták hazánkban megkedveltették. Erre *tsak*

ugyan a' *Benedictin*usok legalkalmatossabbak lehetnek, mivel a Bibliotheca szerzésre módjok vagyón, és mivel Tanítók lévén, tanulhatnak is. Ez lenne a szerzetnek legnagyobb ditsősége, és kipótolhatná azon elmulasztást, melyet eddig nem lehetett eléggé sajnálni.

Tumpacherre irt Versek nálam vannak. Nem adtam, nem is adhattam ki hoszszaságuk miatt. Felkeresem, 's visszaküldöm.

Fő Tisztelendő Regens¹ apátur Urat alázatosan tisztelem, s arra kérem, hogy a' Humániorákban már jól gyakorlott, nagy emlékezetű, s' tanulni szerető két ifjú embert küldjön le a' *Vacatiókra*, kiknek én szívesen szállást adnék, hogy itten *Horváth István* és *Schwartner Márton* Urakkal gyakrabban társalkodván, utmutatást vehessenek a' *Historico Diplomatica* bővebb tanulásra. Így tanította *Fröhlich Prayt*; így volt *Ruinart Mabillon* mellett; így maga *Schwartner* is *Schlözer* és *Gatterer* tanításaik után boldogult. Egy két szóval való utmutatás sok haszontalan tapogatásokat megelőzhet, melyeken *Horváthnak* által kelle vergődni, míg a' mostani derék *Historikus tactusra* juthatott.

Méltóságos Fő Apátur Urnál mély tiszteletem jelentését kikérvén, vagyok Barátom Uramnak és a Szerzetnek²

Pesten, Febr. 28-ikán 1822.

igaz Barátja
Kultsár.

2.

Édes Barátom!

Köszönöm mind a' Hegyről, mind a' Viz mellől irtt levelét. *Ferency* mig *Pestre* vissza nem jött, azért neki ajánlást nem tehettem. De, ha megjön is, ötet tsak a' fejér *Márvány*, nem pedig a' test színű érdekelheti; mert a' fejér eres már magában nem képeknek való. Ha mindazáltal ide jön, hol megtelepedni szándékozik, el nem mulatom ötet tudósítani; jó volna addig is valamely *Márványos* által egy két kisedet táblát megismíttatni 's nekem beküldeni.

Nevetségre, vagy boszuságra ime egy új, tüneményt küldök, melly jobb és hathatóssabb ész munkáját kívánatossá teszi. Jót akarunk mindnyájan: de annyi felé tsapván, és illy gyenge erővel küszködén, sem mire sem megyünk. Határt kellene szabni a' Szabadságnak, és ennek korlátjai között *Solidus Tudományokba* kapnunk; mert *Schlözer* nekem régen megmondotta: *Ein Volk, welches nur Dichter hat, ist noch in ihrer Kindheit.* — Hej! mi nagyot tehetnétek Barátom, ha a' *Historiára, Physikára, és Mathesisre*, 's ezeknek kiterjedt ágaira adnátok magatokat!!

Fördéshez sok szerentsét.

Pesten, Aug. 3-ikán 1825.

Kultsár.

¹ *Horváth Pál* tihanyi apát volt *Novák Krizosztom* főapát előregedése miatt regens (kormányzó) apát *Pannonhalmán*.

² *Kultsár István* a rend feloszlatása előtt maga is benczés növendék pap volt.

Vitkovics Mihály levele Guzmichoz.

Tisztelt Barátom!

A' Ti, kiket szeretlek, társaságtoktól el válván mind azon egyenes Barátságos szivességekre, és vig pillantásokra, melyekbe oly igen akarva részesítettetek; utazásomban, haza jöttönben sokszor 's elevenen emlékeztem vissza; s vágytam lelkemben azon gyönörű Tájra közétek vissza. De Néktek ottan kell élnetek, nekem pedig itten. Hasztalan a sopánkodás! Egy Ismét-meglátás egész tellyeségbn megtölti az illy Vágyást, és ez is egy fő öröm az Életben.

Azt tudhadd, ha nem irnám is, hogy Pestre érkezvén, azonnal a' Prókátori zsolozsmához fogtam; a' Ti üdvözléseiteket elosztogatván azoknak, kiknek szóltak; ugy Leveleiteket is kézhez szolgáltatám. A Kazinczynak szóló csak tegnapelőtt indult biztos alkalommal Széphalom felé. *Szemere Pali* igen köszöni a' Zircz-Emlékezetét, melynek régi becsüllője.

Azután hozzá fogtam tellyesítéséhez azoknak, amikre kértetek. A' mi a dalt illeti, azt oda alább olvashatjátok. A' »Die drei Jahr Hunderte« Nevü könyvet, melyet Endre kívánt megküldeni számára, felsültem annyibul, hogy illy czim alatt többféle könyv látott német Napvilágot. Irt illyet Jénisch; irt Eschen Mayer; és irt egy dramaturgista. A' két első tudós Munka; ez az utolsó egy drámában foglalt szatíra. Már most az a kérdés: mellyiket kívánja Endrének? szöjj vele, 's jegyezzétek ki, a mellyik tetszik. Ugy tartom, hogy Eschen Mayerét akarná Endre, mert ez az Époszról is szól.

»*Apulejus Tüköre*« iránt megakarom szállítani Sághyt; de ő elutazott Budáruul bizonyos dolgaiban. Ha visszatér, fogok vele értekezni.

De térjünk megint vissza az előbbenire. A' mint vágytam Titeket Füredi utamban meglátogatni, ugy, a Prókátori környüállások miatt aligha el nem maradok Füredről, és a' Titeket látástól. De él még a mi Istenünk, a' ki egybehoz Veletek. Addig is tiszteld a' Szent István diplomájának őrzőjét, érdemes öregteket. Tiszteld különösen Horváth Apáturt. Csóköld a' Priort, a' Pincernarum Regalium Magistert, Kovátsot,¹ Imrét, és a' többi Szent atyákat. Legyetek jó Egészségben, és ha Pest felé tekintetek, emlékezzetek meg Te és Endre, hogy ott lakik, ki titeket szeret.

Pesten, Junius 5-én 1824.

Vitkovics Mihály.

Hej Pajtás be nevetem a' világ bolondságát,
Nem adnám éreute a Perzsi Majorságát.
Csendesen eszem, szom, senkivel nincsen perem.
Minden pásztor tár-am az én jó emberem.
Egy karaj kenyeremet, s egy dárb szalonámát,
Ha meg eszem, félre vágom a kucsamámat
A' gondok nem hervasztják mosolygó két orczámat,
Fügyörözve szivom kis kurta pipámát.
Majd délre ha jól lakik a nyájam, haza megyek,
Egy két dézsa tejet Perzsikémnek fejek.

¹ Dr. Kovács Tamás, ki öt évvel utóbb, 1829-ben főpát lett.

Kijövök majd ujjonnal, s magamban furulyálok,
 Gyenge nyájom után dúdolván sétálok.
 Mindennek van kenyere, van sajtya vaja készen,
 S' mindenünk a mivel beérjük egészen.
 Tudjuk, hogy a természet kevéssel is beéri,
 Mégis mindég virgoncz minden pásztor véri.
 Nincs szükség patikára, inkább van Zsuzsikára,
 Túrót, vaját kinyomó frigazdaasszonykára,
 Mikor az ágyu ropog a' Márs véres mezején,
 Akkor a pásztoroknak semmi bú a fején.
 Mikor egynehány ezer embert a földbe dütnek,
 Akkor pásztorok keresztelőt ülnek.
 Egy szóval paradicsom a' pásztorok tanyája,
 Mert oda el nem hat a' világ lármája.
 Hej ez a mi templomunk hej Pajtás a' Természet,
 Mellynek pompás fala Napkelet, Enyészet.
 Nincsen olly gyönyörűség heted hét országon is,
 Mint a melly tündöklök egy kis bogláron is.
 Mi vagyunk Tereptések, hej Pajtás! a halgatók;
 Az idők szavai jéh! be szivrehatók.
 Jer velem köszöntsük meg ama legrégebb papot.
 A' ki káplányául tartja azt a szép napot.

Vörösmarty Mihály levele Guzmicshoz.

Pest, 10. Február 1825.

Fő-Tisztelendő Professor Úr!

Bátorkodtam kiadandó munkám iránt Fő-Tisztelendő Urat az elő-
 fizetés fölvételére megnevezni, s' ez uttal megküldöm a' hozzá való Jelentést
 is azon kéréssel, hogy a mennyire környékében alkalmasnak fogja találni,
 segítse közbenjárásával ügyekezeteimet.

Ha válaszáat várhatom, tessék azt szállásomra utasítani, melly van az
*Arany kéz utczában Neumayer' házában első emeletén a' 13-ik szám
 alatt.* 'S minthogy az előfizetők neveit is szándékozom kinyomtattatni,
 egyszersmind azoknak, s' titulusaiknak följegyzését is kérem. Egyébiránt
 magamat teljes bizodalommal hazafiságos érzésébe ajánlom

igaz tisztelője
 Vörösmarty Mihál
 hites ügyvéd.

Fáy András levelei Guzmicshoz.

1.

Fáy András Guzmics Izidornak baráti üdvözetlet!

Örömmel töltött-el két rendbeli leveled, 's könyved megküldésében
 bizonyított jele becses barátságodnak. Vedd szives köszönetemet mind-
 ezekért, mind előfizetés szedésben tett baráti fáradozásidért. Parancsolj te
 is 'a miben tetszik barátságommal, melyet ezennel újra ajánlok 's tartok
 erántad a' sir-szélig. A tisztelésből nincs ugrás a barátságig, 's érzem,
 szivenk már nyelveink előtt barátok voltak.

Sietek tudósítani az eránt, a miben megbíztál. Mokry köszönettel
 vette, mint maga mondá nálam, a pénzt és könyvedet. *Háryt* otthon nem

lelém, de Kispert bizonyossá tett, hogy vette küldésedet, mert ő is Thaistól kapta leveledet.

Óhajtanám tudni, mint ütött ki játékszini darabom. Kérlek majd tudósíts eránta. Addig is köszönöm baráti figyelmedeket.

Jerney barátom is köszöni róla való megemlékezésedet.

Az én jegyzeteim két nap mulva mennek sajtó alá, 's József napra készen lesznek. Jobb mint eleinte véltem, mert jelentéseimtől ólta is többen segítettek, 's ezentúl még többen tevének jegyzetek eránt ígéreteket, melyeket ha élek, 's bennem a rágalom el nem fojtja a szent hevet, második kötetben fogok kiadni. Tán elérem célomat, hogy serkentsek, el azt is reménylem, hogy használjak; mert hiszen ezekben literátori érdemem nincs. Jó hogy eddig sajtó alá eresztém őket; mert sokkal számosabban gyűlvén az Előfizetés mint gondoltam, alkalmasint kevesebbet nyomtattattam volna, mint szükséges. A Publicum jó indulattal van erántam; s ha ez így van, mit hajtok egy két gyáva sugdosóra. Hidd el kedves barátom! meg kell lenni mejjünkön az os triplexnek, ha magyarul írni akarunk. Sok ellensége van a közügynek.

Nálam némely estheticai darabok is vannak készen, de még ezek fényt ez uttal nem látnak.

Csak neked, fájdalommal irhatom, hogy *Döbrentey* egy oly lépést tett, melly characterére nem csekély homályt von. Egy jeles lyánkával néminémü befolyással, jegyet váltott, 's egy héttel az esküvés előtt szövetségét felbontá; egy 43 esztendőű férjfiú azon csekély okból, hogy a' lyánka keze izzad! Mit szólsz erre? Az egész világ hiszi és tudja itten, hogy más vala az ok. A lyánka nem oly gazdag mint ő vélé. Fősvény-sége hitelt halad 's környékünkön utálatba kezdi hozni minden jobbak előtt. Én a' föld alá búvnék szégyenletemben, hogy dolgába bonyolódtam. De kérlek köztünk maradjon ez. Hagyom őtet a maga szennyében, ámbár illyeket tapasztalván, *difficile est satyram non scribere*.

Mihelyt ki jönnek jegyzeteim, azonnal szolgállok neked és Pendl barátodnak, kit igen tisztellek. Addig is csókollak, 's becses barátságodba zárt maradtam.

Pesten, 21. jan. 1826.

tisztelő barátod
Fáy András.

Levél-papírosom épen tegnap fogya ki.

P. S. *Horváthra* irt verseid valóban szépek. Kár, hogy H. csak in extractu közli lucubratióit. Extractusban hihetetleneknek tetszenek nekem sok helyen állításai. Kár, hogy nem segítetik. Ő egy, Európa legelső Historicussai közül.

Szemere valami *Észrevételek* nevű munkán dolgozik. Ez rövid időn kijön. Egy kevéssé száraz, de jó munka.

Alig ha a jövő nyáron nem látom Füredet s így téged is nem öllelek.

2.

Kedves Barátom!

Küldök Győri Evang. Rector és Predicator Pecz Leopold Ur kezébe Előfizetőid számokra 14 Példányt, néked is Pendl Alajos Ur számára, baráti tiszteletem jeléül egy-egy exemplárt. Baráti Fáradozásodat alásan köszönöm, parancsolj velem, én is ajánlom mindenkori szolgálatomat.

Mit vársz a Magyar Académiából? Én keveset; politicum glaucoma lesz, azt tartom, s nem egyéb. De jöhetnek kedvező körülmények 's lehet idővel az, a' mit még most nem nézek ki belőlle. Irtam jó Barátainknak Pozsonyba, hogy G. Brunzwick Iudex Curiaet is kérjék meg kéz alatt, hogy bildergalleriáját engedje közhaszonra a' Nemzetnek. Annyi foganatja lesz, hogy ajánlást tett, de a' Régi Gyűjteményről semmit sem hallok. — A' mult Vasárnap Gróf Nádasdy László, a' Consiliumnál Secretarius agyon lőtte magát. Azonnal szörnyűt halt. Oka még nem tudatik. Felesége G. Ráday leány, 's azt beszéllik, hogy familiája megvetette őtet igen mivel calvinista leányt vett. Szabad lelketet ismervén, kérddhessem tőled: nem szomorú dolog, hogy 1826. év kér még áldozatot a fanatismus.

Én a jövő nyáron, nem tudom még mikor? újra megjelenek Füreden. Igen örülnék, ha téged ot találnálak.

Hasznos Jegyzeteimben igen . . . . . Ez Orvosi Jegyzeteimet akarom közre bocsátani; mellyeket már az Atyám nem kis fáradsággal és költséggel szedegetett, én pedig neveltem. A Censura azon oknál fogva, hogy ars medica populariter tractari secundum Altissimas Resolutiones non possit, eltiltotta s így pótolnom kellett (előre elbocsátván jelentéseimet) a munkát a hogy lehetett. Sajnálom, mert valóban kincset vesztett el a Publicum s én nem értem el a czélotomat. Tisztelek, csókollak kedves Barátom 's becses barátságodba zárt, így tisztelttel maradtam.

Pesten, 26. Apr. 1826.

Igen sietve

tisztelő barátod
Fáy András.

3.

Fáy András Guzmics Izidórnak barátságos szives idvezlését!

Azon reményből, sőt meggyőződésből, hogy bizodalmas, a hazai Literatúra iránt való buzgóságból meg nem fogod vetni, bátorokdtam téged is kedves Barátom, legújabb munkámra gyüvendő előfizetések elfogadására felszólítani. E végre a' jelentéseket, mellyek árt, időt, helyet bővebben meghatároznak, bizodalmasan ide mellékelem. Engedj meg, hogy barátságodat terhelem, parancsolj te is velem.

Kiváncsi vagyok, mint veendi ezen legújabb munkámat a Haza, mert itt nem igen szokott köntösömben jelenek-meg. Eddig inkább subjectivus író voltam, most inkább objectivus leszek, 's nem munkámnál aesthetikai conscientiával dolgoztam, ámbár épen nem hagyám

reguláival körül szorongattatni lelkemet. Majd meglássuk. Az efféle munka még érzem, nagy feladat hazánkban.

A' Magyar T. társaság folytatja üléseit. Én ezekben Testvéremnek hosszasan tartott súlyos nyavalyája 's e' napokban történt halála miatt, részt hetektől óta nem vehettem. Annyit tudok, hogy az *ujabb nyelv kézi Lexicon*a főkép *Fenyéry* által munkába vétetett (mellyet *Széchényi* sürget) és hogy a' Társaság pecsétjének Devise elhatározott. E' lesz az evezőre írva: *borura derü!* Nem épen vagyok megelégedve vele.

Hogy vagytok édes Barátom *Kazinczy leveleivel?* *Döbrentey* megszólított a' hozzám küldöttek iránt. Nálam két három van, mellynek objectivum érdeke lehet a közönségre nézve. Ezt felosztom szívesen köztetek és *Fenyéry* között, ki szinte ezeknek összegyűjtésében 's kiadásában fáradozik; mert így illik. Az ő levelei nálam többnyire familiai levelek, vagy privát dolgokról szólnók, vagy olyak, mellyeket Publicum elébe nem adhatok.

Tisztellek 's kérek tarts-meg becses Uri barátságodban.

Pest, 19. Jan. 1832.

*Özv. Kazinczy Ferenczné, szül. Török Zsófia grófnő levele
Guzmics Izidorhoz.*

Verehrter Vatter!

Ihren schätzbarsten Brief erhielt ich lange schon und da meine Gesundheit schrecklich gewesen und Badecur mich vom Haus entfernte, konnte ich Ihnen für Ihre väterliche Sorgfahlt nicht danken; Ihr Fleis im Schreiben für unser Wohl ist tief von uns allen gefühlt; möge unser *Kazinczy*, der oben für uns betet, Gottes Segen über Sie uns herab senden. Diesen Briefe fand ich diese Täge (*igy*), ich eile sie Ihnen zu senden, da sie zu diejenigen gehören, die Sie Vatter von S. Kis schon in Arbeit haben. Auch sendete ich Ihnen ein Par liebe Zeilen, die mir einst mein Verewigter schrieb, sind diese Ihnen zum Gebrauch überflüssig, so bitte mir diese lieben Zeilen zuzusenden.¹

Nun war ich diess Jahr so glücklich den guten *Szemere Pál* sammt Gattin zu sehen und zu meiner Freude ganz hergestellt, so als ch ihn vor 20 Jahren sah. Sie können sich vorstellen, dass wir viel gesprochen haben. *Szemere* ist ein aufrichtiger Verehrer u. Freund *Kazinczy's* gewesen, doch ist er sehr unzufrieden der Zöglinge des Verendeten, wovon einige vermessen sind. — Erst jetzt würde der Unver-gessliche gewirkt haben, erst izt würde man ihn gekannt haben. Wir sind alle wohlauf, seit kurzer Zeit, auch scheinen unsere Zustände sich zu besseren; *Kazinczy* überliess mir grosse Pflichten und hartes, bitteres Loos! . . . Gottes Willen geschehe . . .

Ich hätte eine Bitte an Sie Vatter. Zu Pressburg ist izt vom

¹ *Guzmics Izidor* bakonybéli apát barátjának *Kazinczynak* halála után is élénken érdeklődött hátrahagyott családjának sorsa iránt és ennek könnyítése czéljából *Kazinczy* összes leveleinek kiadásának tervével már akkor foglalkozott.

Borsoder Comitat ein Junger *Szemere Bertalan*.¹ Dieser junge Mann war der letzte, mit welchem mein Mann sich beschäftigte, ihm Lehren gab, auch fühlt Szemere den grossen Verlust. Schenken Sie ihm die Gnade mit Ihnen bekannt zu werden, er ist sehr brav. — Hiemit verharre ich mit allen Dankgefühlen Ihre unterthänigste Dienerin.

Széphalom, den 10. Aug. 1833.

Sophie Török.

Közli: DR. RÉCSEY VIKTOR.

ADATOK SZALKAY ANTAL ÉLETE TÖRTÉNETÉHEZ.

A Blumauer travestált Éneásának magyarra átültetőjéről, Szalkay Antalról e folyó irat mult évi folyamában értekeztem. Czikkemben igyekeztem minél több adatot összegyűjteni s úgy hiszem, hogy sikerült róla úgy is mint emberről, úgy is mint íróról annyit napfényre hozni, a mennyiből egyénisége kellőleg kidomborodott. Az irodalomtörténet addig rendkívül fogyatékos ismeretével szemben ennyi is bizvást haladásnak mondható.

Nem áltattam azonban magamat akkor sem, most sem azzal, hogy adataim mindenben teljeseek. Például mindjárt az, amit a családról elmondottam, csak tapogatózás, találgatás volt. A *tiszaszalkai* előnéven indulva el, a Szalkay család törzsfészékét Bereg és Szatmár vármegyékben kerestem. Most már biztosan tudom, hogy a család eredetileg dunántúli volt. A címeres nemeslevelet, mely kék pajzsban hármás zöld halom felett kardot tartó vértés kart, sisakdíszül pedig három kék strucz tollat ábrázol, Szalkay István és fia szintén István, korponai kapitány szereztek II. Ferdinándtól 1624. jan. 17-én.² A nemesi diplomát Győr vármegyében hirdették ki 1655-ben, a *Szalkayak törzsfészékül* tehát *Győr vármegyét kell tekintenünk*.

Vas- és Komárom vármegyékben is birtokos volt a család, legalább leányágon. A Szalkay Antal anyjának a budai tanácsnál letéteményezett s halála után 1768-ban a magy. udv. kancelláriába, Bécsbe szállított ládájában talált iratok közt a XVI. században kihalt Komárom vármegyei Dévai családra vonatkozó XIV—XVI századi oklevelek s a vasvármegyei Bottyán családra vonatkozók (pl. Botthyán Jánosnak 1687. máj. 18 kelt s 1691-ben Esztergom vármegyében kihirdetett

¹ Alighanem a későbbi 1849-iki miniszter-elnököt ajánlja, itt Kazinczynét Guzmics pártfogásába.

² A pajzstakarók jobbról-balról: fehér (ezüst)- kék színűek.

eredeti armalist) találtattak, melyek bizonyosan házasság révén kerültek a Szalkay család birtokába.¹

A nemességszerző Szalkayak családfájáról nincs biztos tudomásunk. Antalunknak az apja István, Kálnoky ezredbeli kapitány 1749. aug. 16-án a nyitrai káptalan által hiteles másolatot vevén nemesleveléről, az armalisban megnevezett István korponai kapitánytól úgy származtatta magát, hogy ennek az Istvánnak a fia volt István, unokája megint István, s dédunokája, az ármalist átírató István. Ez határozott tévedés, mert más hiteles adatok szerint Antalunk apjának Istvánnak az apját Antalnak hívták és nem Istvánnak.

A Szalkay családból származott József ügyvéd és a nyitrai káptalan ügyésze is, a ki korán árvaságra jutván, idegenbe került s családi nevét *Holló*-ra változtatta. Később azonban visszacserélte az eredeti nevet s a nemességszerző Szalkay Istvánnal való vérséges összeköttetését beigazolván, 1758 jun. 5-én Mária Terézia királyasszonytól kieszközölte az 1624 évi czimereslevél megújítását, megerősítését és a Szalkay név használhatóságát.²

A Szalkay családnak a gr. Kálnoky családdal való vérségi összeköttetéséről, a Kálnoky vagyon miatt folyt pereskedésről s egyéb családi dolgokról élénk képet ad egy, a viszonyokkal alaposan ismerős névtelennek a följegyzése, mely az idézett cikkemben foglaltakat általában megerősíti, a részletekben pedig kiegészíti.

A méltóságos gr. Kálnoki familia — mondja a följegyzés — voltanak heten, u. m. gr. Kálnoki Judit, Sámuel, Antal, József, Tamás, Kata, Terézia,³ ezek megosztóznak 1750-ben s akkor mindjárt gr. Kálnoki Sámuel eladja a maga portióját Mező Bándon az ahoz tartozó portiócskák-kal mélt. kapitány Szalkay István urnak s feleségének gr. Kálnoki Teréziának örökösön s birja is mélt. kapitány Szalkay István ur 18 esztendőig s akkor meghalálozik. Holta után is az özvegye gr. Kálnoki Terézia asszony birja holtáig, de felmenvén gr. Kálnoki Terézia asszony

¹ 5511/780 kam. sz. Szalkay Antal az anyja hagyatékában talált ládát a kancelláriától 1780 átvevén, a ládában őrzött 18 drb. oklevélről iratjegyzék készült. E jegyzék szerint volt ott még egy harmadik eredeti armalis is, a Szabó Andrásé, mely 1673 jul. 22-én kelt és 1674-ben Komárom vármegyében hirdettetett ki.

² Orsz. Ltár. Orig. referad. 1758 Nro 229, Conc. exp. canc. 1758 jul. Nro 65, és htt. oszt. Acta nob. fam. Holló, recte Szalkay.

³ A Szalkay Antal leányainak ügyvédje, Bujanovics Lukács szerint volt még *Ferencz* nevű fia is, aki még az 1750-ki osztozkodás előtt meghalt. (Orsz. Ltár. Ügyvédek utáni iratok fasc. 72. No 117.)

Bécsbe, s ottan pénzsűkiben megszorulván, kér kölcsön gr. Teleki Sándorné Halász Borbára asszonytól 3000 ftokat s ez iránt contractust is expediálnak; de a nap este felé lévén, a pénz általadását más napra halasztotta Halász Borbára; a contractus is nála maradt. *Azon éjszaka Kálnoki Terézia meghalálozván gutaütésben,* minden portékáját felhányták, de semmi pénzt nem találtak, amivel csak el is temettessék; így az uraságok *könyörületességből takarították s temettették el. Ekkor Szalkay Antal, a fia, mintegy 7 esztendő s lévén, generalis gr. Kálnoki Antal ur kéntelenítettett ezen gyereket tutorsága alá venni s ekkor a bándi jószágot is keze alá vette, mint tutor.*

De történt, nem sok idő múlva lejöven Bécsből gr. Teleki Sándorné Halász Borbára asszony s a Bécsben expediáltatott 3000 fról szóló contractussal executiora megyen Bándra s a Szalkay Antalra maradt részportiócskáját elfoglalja (u. m. két rész a Kálnoki Sámuel és Terézia rátájába jutott és mindig együtt bíratott két nyíl portiót). Következett azután felmenvén gr. Kálnoki Antal Bécsbe, kitudakolta, hogy esett testvérenek Kálnoki Teréziának halála előtt való nap estéjén felvett 3000 frt dolga, mégis más reggel semmi pénze nem találtatott s így tanulta ki a megcsalattatást, világosságra jöven a contractust subscribált regiusok által is, hogy csak a contractust expediálták, de a pénz által nem adatott.

Ezen dolgot a generalis az udvarnak mindjárt bejelentvén, az udvar kemény parancsolat mellett elláttatni parancsolta, a minthogy meg is ítéltetett, hogy az indebite elfoglalt jószágot Halász Borbára asszony remittálja usus fructusival s ily szembetünő eleven megcsalattatásáért s ravaszágért alterum tantumot is költséggel fáradsággal együtt fizessen. S ezen deliberatum erejénél fogva vissza is foglaltatott a bándi mindkét rész portio és az alterum tantumért s usus fructusért Kölpényben gr. Teleki Sándor kuriája hozzá tartozandóival foglaltatott el, és a generális, mint tutor, a kölpényi jószágot Bándhoz applicalta, a kölpényi erdőt vágatta. Azon fákból építette a bándi malmot s kuriájának is jobb részét. Kölpényt mind addig birta a generalis tutor, mig gr. Teleki Sámuel ur ő excja kiváltotta s azóta ő excja birja.

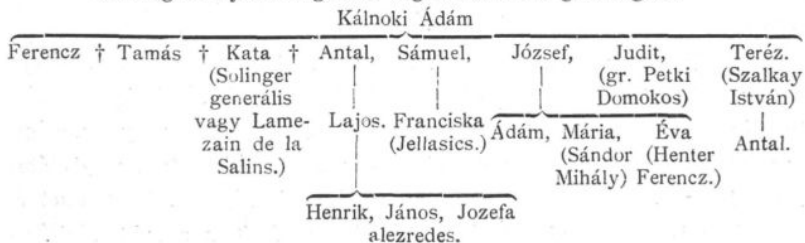
Ezek után nevedvén mélt. *Szalkay Antal* ur, a generalis bátyja s tutora *kadétnak adta a gyalogok közzé s egy darab ideig katonaszkodván,* meg ismerkedett Gyulay nevű kapitányjával, mely kapitány annyira is vette Szalkay urat (mivel már a generális tutora meghalálozott), hogy azon bándi részjószágát adná nékie zálogba. Hogy által is adta és mindketten eljöttek Marosvásárhelyre és itten a mélt. főkirály-

bíró Halmágyi István ur által kérték a jószágot akkori consiliarius Kálnoki Lajos urtól kiadni s ki is adta az egyik nyilportiót u. m. a Kálnoki Teréziát Szalkay urnak. De a melyet örökösen vásároltak meg édes szülei gr. Kálnoki Sámueltól s holtokig birták is, azt ki nem adta, hanem magánál benn tartotta. Szalkay Antal ur is, mint katona, a régibb dolgokról semmit sem tudván, azt számba se vette, hanem kapitány Gyulaynak csak az egyik nyilját adta által, melyet birt is Gyulay feleségestől mindaddig, míg mind a ketten maradék nélkül meghalálózván a jószág szállott a fiscusra, a fiscus pedig licitatione mediante eladta egy Bányai György nevű tisztartónak. Ezen tisztartó M. Vásárhelyi Jakab Jánostól kérvén pénzt ezen jószág megvásárolhatása végett, de ezen pénzt sokáig meg nem fizetvén a tisztartó, a creditor reája executorokat vitt s a vett jószágot el is foglaltatta.

Ezen executio alkalmatossága tájékán ide bejövén M. Vásárhelyre Szalkay Antal ur, magához hivatta Jakab Jánost, kinek is tudára adta, hogy azon executioval elfoglalandó jószágnak öröksége magát Szalkay urat illeti és Jakab Jánosnak birtokába nem is fogja bocsátani. Hanem megegyeztek egymás közt, hogy ha a summát deponálja Szalkay ur, úgy a Jakab János introducatásakor Szalkay ur fog introducatni a jószágba. De Szalkay ur le nem tudván tenni a pénzt, Jakab János csakugyan reá vette magát, hogy arendatitius contractus mellett átadta a jószágot Szalkay Antal urnak. S ekként Szalkay ur Bándra menvén lakni, ott tudta meg, hogy még két testvér atyafiainak u. m. néhai gr. Kálnoki Tamásnak és Kátának rata portiójokat gr. Kálnoki Lajos csak úgy bitangba bírja. Melyért Szalkay Antal ur mindjárt meghívja gr. Kálnoki Lajos successorát Henriket; ekkor divisiót celebrálnak és a két deficiens atyafinak rátáját felosztják öt felé.¹

Mely osztályért megharagudván Henrik Szalkay Antal urra, nem adja által a nagyatyjának Kálnoky Antalnak az ő kezében maradt, Szalkay István által Kálnoki Sámueltól megvásároltatott nyilját, hanem

¹ A dolog könnyebb megértése végett közlöm a genealogiát:

levelet ír generalis Jellasicshnének, mint Kálnoki Sámuel leányának, hogy az édes atyjának osztálykor jutott nyilját és a két deficiens atyafiakról maradott just is — most divisio lévén — vegye a kezéhez; a minthogy generalis Jellasicsné mindjárt levelet küld Bándra, hogy a mely embere jutott, légyen annak bírása és viseljen rá gondot.

Ezt látván Szalkay ur, hogy a huga, generalis Jellasicshnének Kálnoki Henrik által átadott portiójának nem sok szüksége volna maga bírására, levelet ír Szalkay Antal ur a generálisnének, hogy engedje által birnia árendába; de erre nem válaszol semmit is. Másodszor is, harmadszor is levelet ír, de ezen három leveleire is semmi választ sem küld a generalisné. Ekkor Szalkay Antal ur a faluból régiebb embereket hivatván magához, tudakozódott az ő jószágának mivolta s állapotjáról; a többek közt egy Batiszta nevezetűtől, ki a Szalkay ur szüleit feleségestől maga mint inas, felesége mint fraj szolgálták; kitől megtudta, hogy néhai atyja Szalkay István ur, mikor ifju legény volt, hadnagy korában, mikor megosztozkodtak 1750-ben, mindjárt megvásárolta Kálnoki Sámuel-től az ide künn jutott bándi és ahoz tartozó jószágot s akkor még ő inassa, a felesége pedig frajja voltak néhai Szalkay úréknak; itt ők össze kelvén feleségével, mindjárt kitette mélt. Szalkay ur Bándra tiszt tartónak; mintegy 18 esztendeig Bándon is tisztartóskodott, míg Szalkay úrék meghaláoztak s azután is tisztartóskodott ott, mind addig, míg gr. Teleki Sándorné Halász Borbára elfoglaltatta az egész jószágot; s a Kálnoki Sándor ur része örökkéig együtt biratott minden különböztetés nélkül a Szalkay ur részével s együtt is foglaltatott el. Sok bándi öreg emberek is ekként beszéltek meg Szalkay urnak.

Eskettetett mindjárt Szalkay ur s látván, hogy inquisitione mediante is így jön ki, nem levelezvén többet generalis Jellasicsnéval, hanem magához hivatta a Jellasicsné által tétetett jószága bírását s megkérdezvén, hogy mi pénzt gyűjtött földekből s rétekből, a bíró mondta, hogy 100 rftokat gyűjtött; melyre parancsolt Szalkay Antal ur, hogy menjen haza a bíró és hozza el a 100 ftokat. De a bíró nem akart elmenni, sőt resonirozott, melyért pofon ütötte Szalkay ur s lánczra tétette s el se bocsátotta; míg a 100 ftokat a felesége fel nem vitte s a bíró magát feleségestől arra nem kötelezte, hogy Szalkay uron kívül mástól senkitől nem fog függeni.

Ezt megirván a bíró Jellasicsnének, a bírónak Jellasicsné azt parancsolta, hogy adjon instantiát a tisztai székre s adja fel a dolgot. A bíró teljesítette és a procurator Kiss Sámuel által készített instanciát a tisztségre be is adta, mely instantia közöltetvén felelet végett Szalkay

urral, melyre felelt is Szalkay ur. A jószágot azután birta is békeségesen Szalkay ur mind addig, míg innen elment és árendába kiadta. Melyek után árendátor Jakab János birván a jószágot, egy darab ideig semmi háborgattatása nem volt, hanem Kovács István nevű, Kálnoki Józsefné árendátora által ad egy instantiát Jellasicsné, mely instantia közöltetett Jakab Jánossal, de ő semmi feleletet reá nem tett azért, mivel azután nem sokára elmentek gyalakuti ref. pap Németi László és veje Barátosi László gr. Kálnoki Henrikhez és Szalkay ur által executióval elfoglaltatott tulajdon Kálnoki Henrik részt megvásárolják örökösön s a többiekre nézve pedig reluendi just vesznek, melyekért is ad Németi 5000 ftkat.¹

Ezen contractus mellett Jakab Jánostól kiváltja mind a három rész-portiót, mégis azután evictiora meghivja Jakab Jánost Barátosi a viceszékre. De Jakab János azt felelte, hogy ő evictort nem ad, mert ő semmit sem adott el s meg is itéli a viceszék, hogy evictioval nem tartozik, hanem Barátosi feleljen. De Barátosi még sem felel a Jellasicsnéval való per meritumához, hanem procuratoris revocatio mellett újabban vitatja az evictiót Jakab Jánossal és praetendálja, hogy ítéltesék reája az evictio. De ezen közbe minden allegatio defenza nélkül behányja Barátosi minden leveleit. Ekkor is ez az ítélet hozatott, hogy Jakab absolváltatik az evictio alól és Barátositól a jószág kiültetik és potentiariusnak Szalkay Antal ur ítéltetik.²

A névtelen ezen promemoriája egész részletesen megvilágítja Szalkay Antalnak a Kálnoki családhoz való viszonyát s a sokat vitatott mezőbándi birtok sorsát. Közölhetünk még egy másik promemoriát, melyből Szalkay Antal családi viszonyaira és változatos élete pályájára érdekes adatokat kapunk. Megbízhatunk ez adatokban föltétlenül, mert sógora, Markhot Ferencz, a magy. udv. kamara jegyzője, irta össze hit alatt s erősítette meg pecsétjével és okmányokkal.³

¹ Az 1802 sept. 7. M. Vásárhelyen készült adásvételi szerződés megvan: Orsz. Ltár. Ügyvédek utáni iratok fasc. 72. No. 117.

² Orsz. Ltár. Ügyvédek utáni iratok fasc. 72. Nro. 117.

³ A családi összeköttetés ez:

Markhot Ferencz (Pintér Filippina.)		
Anna, (Szalkay Antal)	Ferencz kamarai jegyző	Janka (gr. Karcsovszky. Galicziában élt.)
István, Anna † 1810.	Róza, (Thúróczy József ügyvéd.)	Antónia hajadon.

Antonius Szalkay — beszéli Markhot Ferencz — regiminis catafractorum condam Vogheriani, tardius Csaturiszkyani antehac superiorlocumtenens, duxit anno 1780 medicinae doctoris Agriensis et comitatus Hevesiensis eotum ordinarii physici, nobilis *Francisci Markhot filiam Annam*, qua occasione praememoratus Franciscus Markhot pro genero suo Antonio Szalkay consuetam penes statum militarem cautionem 3000 flor. in moneta conventionali deposuit, quae summa apud certum Häuszler, educilli pesthiensis ad 7. electores nuncupati, proprietarium elocata exstitit.

Idem *Antonius Szalkay genuit: Stephanum, Annam, Rosaliam et Antoniam*, omnes Szalkay; e quibus *Anna in tenera adhuc aetate Agriae, Stephanus vero Budae 1810. e vivis decesserunt*; manserunt taliter duae adhuc proles infelices, Rosalia nempe et Antonia Szalkay, quae citra suam culpam per laqueum usurariorum genitori Antonio Szalkay adplicitum ad paupertatem, fere ad mendicitatem pervenerunt.

Dictus *Antonius Szalkay, ingenuosus alias vir, levitati tamen obnoxius*, proles suas relate ad oppignorata in Transylvania maternoi avitica bona in maxima reliquit confusione.

Quoad levitatem saepedicti Antonii Szalkay patratam per Joannem Jakab centum-patrem Vásárhelyiensem in Transylvania usurariam pravitatem bonorumque in manifestum damnum et praedudum haeredum abalienationem, nec non per latas sententias haeredibus Antonio-Szalkayanis illatam injuriam, sequentem facio, sub jurata fide mea, qua obstrictus sum, genuinam informationem:

Anno 1782. memoratus Antonius Szalkay officium suum militare sine scitu soceri sui *Francisci Markhot* et socrus suae *Filippinae natae Pintér*, resignavit et, accepta dein ab armorum praefectura hungarica dimissione, et a regimento suo solita absoluteione (vulgo Abfertigung) Pestinum venit, ubi elocatam apud supramemoratum Häuszler 3000 flor. cautionalem summam clam levavit et cum uxore sua *ad Russiam profectus est*.

Anno 1789. ex *Russia* cum familia sua *Agriam* ad socerum suum *reversus est*, et officium honorarii vicenotarii in comitatu *Hevesiensi obtinuit*, cui post paucum tempus valedixit et Viennam se contulit, ubi per suam majestatem sacratissimam Leopoldum II. *in camerarium resolutus*, atque ad aulam denati archiducis Alexandri Leopoldi palatini *cum 1200 flor. salario transpositus est*, tardius vero *600 flor. pensionem obtinuit*.

Occasione hac innotuit cum massae Philippo-Pintérianorum curatore

Antonio Friebeisz Pestini, a quo pecunias mutuas sibi dandas expetiit. Dictus Friebeisz declaravit se nunc pecunias non habere, sed certas eidem obligatorias Kirovicsianas super 4000 flnis sonantes erga reversales dedit oppignorandas; Szalkay autem non oppignoravit, sed praeattacto Kirovics, mercatori Pestensi, cum remissione interusuriorum multis jam annis exhaerentium tradidit, pro quibus medietatem in panno et aliis mercibus, medietatem vero in pecunia obtinuit.

Post paucum tempus Antonius Szalkay a certo Gyulay, v. capituli Agriensis fiscali, rescivit se aliqua bona materno-avitica comitissae Kálnoky in Transylvania habere, quae ad illum de jure spectarent; simulque alia litteralia instrumenta illuc referentia ab eodem fiscali accepit. Taliter stimulatus recursum fecit ad suam serenitatem Alex. Leopoldum palatinum fine obtinendae anticipationis et effective etiam per aversionem titulo pensionis accepit 4000 flnos, qua summa levata in *Transylvaniam ivit* et bona sua materno-avitica revindicavit.

Evolutis aliquot annis successores Philippo-Pintériani Antonium Friebeisz, qua massae curatorem, ob incaute extradatas Antonio Szalkay obligatorias Kirovicsianas, in 8000 et aliquot flnis convincunt; praememoratus Friebeisz vero contra Antonium Szalkay in totidem florenis processum in Transylvania suscitavit; hoc Antonius Szalkay rescivit, et Antonium Friebeisz eludere volens, bona sua materno-avitica in *Mező Báud*, praedio *Lőrinczi*, portiones is *Kók*, *Hébkük*, *Dedrad* et *Tarcs* sub rosa certo Joanni Jakab centum-patri Maros Vásárhelyi ensi in et pro 7720 flnis oppignoravit, sed solum modo 4000 flnos obtinuit. Cum hac pecunia *iterum Budam reversus est*.

Anno 1803 memoratus Joannes Jakab Pestinum venit et cum Antonio Szalkay constitutus, eidem ad oppignorata supradicta bona aliquid titulo additamenti adhuc obtulit, quam oblationem Antonius Szalkay, eotum pecunia egens, libenter acceptavit. Joannes Jakab 800 flnos deposuit, Antonius vero Szalkay semet 3000 flnos accepisse recognovit et contractum efformavit, quem partes contrahentes coram juratis notariis Francisco quippe Herczeg et Joanne Domokos subscripserunt. Tardius autem coramisantes soli mihi fassi sunt quod penes numerationem pecuniariae summae non fuerint, solum modo erga fassionem et assertum contrahentium semet qua coramisantes subscripserint; unde summa oppignoratitia, quam Antonius Szalkay a Joanne Jakab effective ad manus accepit, non in 11,000 flnis, praetenditur, sed saltem in 4800 flnis consistit.

Anno 1805 die 15-ta Junii Antonius Friebeisz processum contra

Antonium Szalkay suscitatum lucratus est, ubi dictus *Szalkay amplius haud vixit*¹ et taliter sententia contra mortuum lata fuit et tamen Antonius Friebeisz, quia haeredes citati, auditi, convicti fuissent in bonis materno-aviticis executionem in praejudicium haeredum praesuscipi curavit.

Ipsissimo adhuc anno Joannes Jakab ddo. 31-ae Julii misit ad denatum Antonium Szalkay sonantes litteras, quas filius ejusdem Stephanus Szalkay obtinuit, ubi scribit, quod memorata bona comiti Henrico Kálnoky pro 5000 flnis tradiderit; quod falsum est, quia bona illa certus Barátosy possidet; quo jure, et quomodo in 11000 flnis? prorsus ignoro;² sufficit, Barátosy etiam erravit, quia haeredes prius praemonere debuisset, an bona sua erga depositionem summae oppignoratiuae ad se recipere possint; nam in superius memorato falsificato contractu pignoratitio duobus in exemplaribus eformato³ non exponitur, quod etiam cessionarii bona aliena sine praemonitione recipere, aut abalienare possint. Contractus hic in stylo et in summa aequaliter non sonant, scio perbene, adeoque Joannes Jakab illos falsificavit. Jam vero per falsificationem litteralium instrumentorum et abalienationem bonorum materno-aviticorum per Joannem Jakab patratam (non obstante eo quod juvenis Stephanus Szalkay penes excelsum gubernium transylvanicum quoad abalienationem bonorum materno-aviticorum protestatus sit⁴ magna miseris haeredibus enata est injuria.

Anno autem 1811 die 4-ta 8-bris Rosalia Szalkay absque acceptis secum a sorore sua Antonia litteris plenipotentialibus in Transylvaniam ivit, ut rescire possit, quidnam cum suis bonis materno-aviticis actum et factum fuerit; postquam autem aliquo tempore ibidem morata fuisset, svasum ei fuit (puellae ignoranti, jurium omnium ignarae), ut suam excellentiam d. gubernatorem accedat et semet declaret, ut in favorem viduae generalissae Jelacsicsianae ferre dignaretur sententiam, quae etiam in praejudicium Rosaliae et Antoniae Szalkay (eadem haeredibus in prae-

¹ Meghalt 1804 aug. 19 kén.

² Hogy Barátosy mikép szerezte meg a mezőbándi birtokot, azt névtelen memorialéja részletesen elmondja.

³ A Jakab Jánossal 1803-ban kötött s fentemlített álnok zálogos szerződést érti.

⁴ Szalkay István, a Szalkay István fiának Antalnak Tejfalusi Markhot Ferencz lányától született fia, aki a mennyire látásból megítélhető *18 esztendő*s, tehát még kiskoru, 1799 febr. 12-én az erdélyi főkormányzék előtt ellene mondott az atyja ö szes birtok vallományainak. (Ügyvédek iratai fasc. 72. Nro. 117.)

sens haud extradata existente) lata est; nam vidua generalissa Jelacsicsiana nunquam aliquo scripto originali instrumento aut documento demonstrare potest, quia genitor illius: Comes Samuel condam Kálnoky portiones suas Stephano Szalkay, avo Rosaliae et Antoniae Szalkay venditas, et juvenili aetate eidem Antonio Szalkay, penes militiam adhuc constituto, abalienatas, iterum redemisset; sed solum modo simplicibus missilibus litteris, et rancore per comitem Henricum Kálnoky ob certam divisionem ex per Antonium Szalkay viduae generalissae Jelacsicsianae eatenus incaute scriptis, redimere quaesivit, quam incautam suam proceduram Antonius Szalkay inquisitione mediante tardius rescivit, nec unquam amplius viduae generalissae Jelacsicsianae scripsit.

Postrema haec omnia ex orali etiam fassione denati Antonii Szalkay, genitoris haeredum Rosaliae et Antoniae Szalkay ante mortem facta habeo.

In quorum majorem fidem praesentes mea subscriptione et usitato sigillo munitas extradedi informatorio-fassionales litteras. Signatum Budae die 28-a Junii 1812 *Franciscus Markhot* ad excelsam cameram regiam hung. aulicam exped. officii jur. notarius.¹

DR. ILLESSY JÁNOS.

AZ 1825-KI DIETA ALKALMATOSSÁGÁVAL.²

Az olvasóhoz!

Ne vedd rossz néven tőlem, hogy oly sok derék embereket és igaz hazafiakat merek írásom tárgyául felvenni, mint a kiket itten előszámlállok; bátor azokat csekély tehetségem és tapasztalásbeli nagy hiányosságom miatt úgy, a mint egy mélyebb belátású bővebb és fontosabb gondolkozású tette volna, én le nem írhattam, reményilem, ezzel őket meg nem sértettem. Hogy pedig versekbe foglalom gondolataimat, az az oka, hogy azt akartam látni, milyen Poeta lennék, de a mint magam is szemlélem, a versgyártás nálam nagyon is gyenge lábón áll. Ezen hibám megesmerését azért említem, hogy ha ez a kis munkám valamely gáncsoskodó kezébe kerülne, se a munka szerkesztésébe, se foglalatjába ne akadékoskodjon, hanem ha nem tetszik neki, vesse félre, s írjon jobbat.

¹ Ügyvédek utáni iratok fasc. 72. Nro. 117.

² Egy, »1825-ik évi diétális pasquillus«-ból részleteket közöl Abafi, Figyelő-je XV. 147. lapján. Ez attól egészen különböző szerzemény. Szerk